

תוכן הענינים

- א. תוכן ענינים 1
- ב. דבר השלוחה 2
- ג. הרב גרשון שחור / לשון הרע - הלכה יהודית מול חוק המדינה 4
- ד. הרב אמיר שרון / ואהבת לרעך כמוך - האמנם? 8
- ה. הרב ניר כפרי / דרגות בעזרה לזולת 15
- ו. הרב אילן סעדה / מצוות הלוואה 19
- ז. הרב דניאל אלול / מעלת השלום 27
- ח. פיני כפרי - מדריך / למה לי לשתוק? 34
- ט. יניב יעקב / לא תשנא את אחיך בלבבך 37
- י. נסים טושינסקי / לא תקלל חרש 43
- יא. אבישי לטין / שמירה על איכות חיים לשונית 47
- יב. מתניה שוורץ / כינויי שמות 51
- יג. נתנאל טובול / אונאת דברים 58
- יד. אמיר דהאן / עד כמה צריך לבקש סליחה? 65
- טו. עידן מוגרבי / מצוות הצדקה 69
- טז. טל בן יעקב / בנים אתם לה' אלוקיכם 78
- יז. עודד עמרן / האם ניתן לצוות על הלב? 81
- יח. יוסף ברזילי / כבוד הבריות 86
- יט. ר' אופיר אזרד / תשובת המשקל 89

דבר השלוחה

בחוברת זו החלטנו לעמוד על נושא מרכזי מאד בחיינו והוא היחס של האדם לחברו. בספר משלי [פרק ב פסוק יג] כותב שלמה המלך כך: "העֲזֹבִים אַרְחוֹת יִשָּׂר לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֲשָׁד". כוונתו של החכם מכל האדם היא להתמודד מול טענה רווחת בציבור, שלא משנה כמה אתה דתי העיקר שתהיה מוסרי. הרי לא מעט מהעוזבים את דרך התורה טוענים, למרות שעזבתי את התורה נשארתי נאמן למוסר. שלמה קובע, שבאופן כללי העזיבה של דרך התורה תגרור אחריה גם עזיבה של דרכי היושר. גם שהאדם מוסרי מטבעו, יש לו הרבה פיתויים לא לשמור את דרך המוסר. לפעמים חסר לו כסף והוא מתמודד על עבודה מול אדם אחר, לפעמים זה יציאות לשבת מהצבא, והמאבק הפנימי להישאר מוסרי גם בסיטואציות מורכבות שכאלה, גדול מנשוא. לאדם המאמין קל יותר לשמור על מוסריותו גם במצבים קשים, כי בכך הוא מקיים את מצוות הבורא. האדם שאינו מאמין בתורה אם יחשוב מחשבה עמוקה לא יבין מדוע עליו להפסיד בשביל חברו. קשה לאדם לקבל שיקול כמו, תפסיד אותה, בשביל ליצור עולם יפה יותר. קשה מאד להסביר מבחינה פילוסופית מדוע עלי להיות מוסרי, ולהפסיד, בכדי שלחבר שלי יהיה יותר טוב. הזכות לוותר לחבר על דבר שרציתי בו מאד, מובנת לאדם שיש לו מוסר אלוקי, המבין, שכל וויתור מרומם את הנפש, ומקרב אותה לבורא. אולם לאדם שלא מאמין בבורא, כיצד יהיה ניתן להסביר לו את הרווח מכך שחברו ישמח מאד אם תיתן לו את היציאה שלך הביתה. ושאלה עמוקה יותר נשאל כיצד ניתן להסביר לחייל שעליו לסכן את חייו בכדי להציל את חברו הפצוע, או מדוע עלי לסכן את חיי עבדו בטחון המדינה?! המקום היחיד בו נותנים תשובות עמוקות לדילמות בסיסיות אלו הוא הישיבה. אנו לא מפחדים לשמוע מכם את השאלות הקשות ביותר, כמובן, בתנאי שבסוף המשפט ישנו סימן

שאלה (המעיד על רצון לשמוע תשובה), ולא סימן קריאה! המעיד כאלף עדים שאין רצון לקבל אלא לתקוף ולהצדיק את דרך החיים שלי.

לכם חברי שיעור א' היקרים, אין לכם מושג כמה אנו שמחים לראות אתכם מטפסים גבוה גבוה ביעדים שהצבנו לכם. שיתוף הפעולה שלכם מתוך אחריות לשלוחה ולעם ישראל ממש מחמם את הלב, וחוברת זו היא אחת ההוכחות הטובות ביותר לכך.

כמובן אנו לא שוכחים את חברי שיעור ב' שנמצאים עכשיו כארבעה חודשים בצבא, הגעגועים לא פסקו, חסרונכם מורגש, אולם אנו בטוחים שתחזרו אלינו בריאים ברוח ובגוף.

ולכם תלמידי שיעור ג' החוזרים אלינו משירות ארוך בצבא, אנו שולחים מכאן ברכת "שובכם לשלום", ומקווים ומתפללים שהחזרה לשגרת הלימוד בשלוחה תהיה קלה ומהירה.

וכמו שאנו תמיד אומרים לכם תלמידים יקרים, אנו רואים זכות גדולה לעמוד לצידכם בשנים הכל כך חשובות בהם אתם נמצאים, וכל הקשיים והמאמצים מתגמדים מול השמחה שאתם מעניקים לנו במעשיכם ובפועלכם.

בברכת קיץ נעים

ושיבטל הקב"ה מעל עם ישראל כל גזירות קשות ורעות

צוות השלוחה

לשון הרע - הלכה יהודית מול חוק המדינה

הרב גרשון שחור - ראש השלוחה

הקדמה

במדינת ישראל קיים חוק איסור לשון הרע. החוק חוקק בתשכ"ה (1965) ע"י ממשלת ישראל. לצערנו היכולת להוכיח אשמה על ידי חוק זה ולזכות לפיצויים קשה מאד, משום שההליך ארוך ומייגע, ודורש הוכחות לכוונת זדון, וזאת קשה מאד להוכיח. אולם ברצוני לדון בכוונת המחוקק, ולנסות להגיע לשורש ההבדל בין ההלכה היהודית לבין המחוקק הישראלי.

שני ערכים מתנגשים

בכל חברה חשובה הביקורת, שהרי ללא ביקורת נוצרת פרצה, הפרצה קוראת לגנב, וכשקוראים לגנב - הוא בא. גם אם הגנב מראש לא חשב להגיע, הפיתוי להשחתת המידות בידיעה שהפשע לא יתגלה לציבור גדול מאד, והרבה בני אדם לא יעמדו בפיתוי זה ויכשלו. ידוע הסיפור על רגעיו האחרונים של רבן יוחנן בן זכאי בו תלמידיו מבקשים ממנו לפני מותו, עצה מרכזית אחת, אותה הם יזכרו מרבם האהוב. וכך כתוב [ברכות כח, ב]: "אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? (=מה, זהו?!)- אמר להם: ולוא! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם".

מצד שני, שמו הטוב של האדם חשוב לא פחות, ופגיעה בשמו הטוב יכולה לגרום לאדם נזק עצום. כגון, פרסום גנאי על איש ציבור יכול לגרום לו לקטיעת הקריירה, ואפילו אם יוברר מעבר לכל ספק שהשמועה לא נכונה, ההתעסקות בשמועה, הכפישה את האדם בצורה כל כך חמורה, שחזרה

לתפקיד ציבורי כבר לא באה בחשבון. דוגמא נוספת, בעל עסק שהעלילו עליו שהוא לא ישר בעסקיו, גם אם יוכח שאין שחר לדברים, את מעגל הלקוחות קשה מאד להחזיר, ולצערנו, דוגמאות על כך יש למכביר.

וכך, גם ההלכה היהודית, ולהבדיל, גם חוק לשון הרע מנסים לפלס דרך בין שני הערכים החשובים הללו, כל אחד לפי זווית ראייתו.

הצדדים השווים בין ההלכה לחוק

לשון הרע הוא דבר שפרסומו עלול להשפיל את האדם בעיני הבריות, הפרסום אסור בכל צורה שהיא: כתיבה, אמירה, ציור, תנועה וכו', בפרסום ישיר ובוטה, או בפרסום עקיף, שמשמע ממנו גנותו של האדם. לשון הרע אסור גם על יחיד וגם על ציבור. לאחר שהוברר שפורסם לשון הרע, חובתו של המפרסם לעצור בכל דרך את המשך הפרסום, בין אם מדובר בהפסקת ההדפסה, או אפילו באיסוף של הספר או העיתון מהחנויות.

אם מטרת הפרסום היא להגן על האדם עצמו או על החברה מפני אדם, העושה מעשים שיש להיזהר מהם, הפרסום יהיה מותר. איני נכנס לכל הגדרים ההלכתיים של היתר זה, אולם כפי שאמרתי כולם מודים שהביקורת הכרחית על מנת להגן על הציבור, מפני התנהגות פוגעת.

הצדדים השונים בין ההלכה לחוק

החוק במדינה קובע, שאם הוכח שהדברים שפורסמו הם אמיתיים אין כל איסור לפרסמם. בניגוד להלכה שמתירה לפרסם דברים רק אם המטרה היא הגנה מיידית של הציבור או היחיד מפני פגיעה, העובדה שיש בדברים

אמת לא מתירה לפרסמם, ואדרבה - לשון הרע, שלא כמוציא שם רע, חל רק על דבר אמת.

החוק נותן לנבחרי הציבור ולשופטים חסינות מלאה מפני חוק זה. לעומת זאת בהלכה גם לשופט או לרב אין זכויות יתר, לפרסם על אדם לשון הרע. גדרי האיסור שווים אצל כל אחד באותה מידה.

שוני נוסף קיים במקרה שהאדם מעוניין לגנות או להכחיש את הלשון הרע שפורסם בעבר. לפי ההלכה אין כל רשות לספר שוב את הלשון הרע, למרות שהכוונה היא לפרוך אותו (אא"כ האדם שסופר עליו הלשון הרע החליט שעדיף לספר את מה שהעלילו עליו, מסיבותיו הוא). לעומת זאת החוק קובע שאם המטרה היא לגנות או להכחיש לשון הרע שכבר סופר אין בכך איסור.

הבדלי הגישות

כמות המידע שיש בעיתון סוף שבוע אחד, היתה מגיעה לכפר קטן לפני כמאתיים שנה ב 80 שנה. הבסיס הערכי של נהרות המידע העצומים הללו, נובע מערך קדוש של החברה הדמוקרטית, "זכות הציבור לדעת". ערך זה קיבל מעמד גבוה יותר מערך כבוד האדם, לכן ישנה הקלה בחוק על פרסום גנותו של השני, וההגבלה היחידה הקיימת הינה הוצאת שם רע. היינו, כל עוד אתה לא משקר זכותך לפרסם הכל על השני, מבלי להתייחס כלל לסכנות הכרוכות בכך.

ההלכה לעומת זאת מחשיבה הרבה יותר את ערך כבוד האדם, לכן כל עוד אין ודאות שהפרסום מציל את הציבור מפני פגיעה מיידית, אין כל היתר לפרסם את גנותו של השני, גם אם הדברים הם אמיתיים. כמו כן אין שום

סיבה לפרסם שוב את הלשון הרע, למרות שברצוני להכחישו, וודאי שאין כל היתר למנהיג הציבור לספר לשון הרע, אדרבא, הציפייה ממנהיג הציבור או מהרב להיזהר מפגיעה בזולת, גדולה לאין ערוך מהציפייה מאדם פשוט.

סיכום

הגישה של ההלכה, הדורשת סיבה חוקית מובהקת וברורה לפרסום דבר, אינה מניחה את הפרט חשוף לנטיית לב של עיתונאי או עיתון. הפרסום הוא פעילות שצריך להוכיח כי היא חייבת להיעשות, וכי הימנעות ממנה תגרום נזק. דבר זה צריך להיות נתון לביקורת משפטית צמודה, שלא ייגרם נזק שאינו ניתן לתיקון. מקובל לראות במידת ההגנה על הפרט והפרטיות מודד לקידמה של מערכת חוקים. שעבוד הפרט לצרכי הכלל הוא מסממני המשטר המפגר. התייחסות לפרט ודאגה לו היא מסממני המשטר המתקדם. לפי קנה מידה זה, בתחומי צנעת הפרט מתקדמת ההלכה היהודית הרבה מעבר לחוק במדינת ישראל.

ואהבת לרעך כמוך - האמנם?

הרב אמיר שרון

התורה אומרת בפרשת קדושים [ויקרא יט, יח]: "לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'".

מפשט לשון הכתוב משמע, שהחיוב הוא לאהוב את הזולת כמוך, כלומר באותה מידה שאדם אוהב את עצמו. כך נראה מדברי הרמב"ם [הלכות דעות פ"ו ה"ג]: "מצווה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו, לפיכך צריך לספר בשבחו, לחוס על ממונו, כאשר הוא חס על ממון עצמו, ורוצה בכבוד עצמו". וכך משמע גם מדבריו בספר המצוות [מצוות עשה רז]: "הוא שציוונו לאהוב את קצתנו כאשר נאהב את עצמנו, ושתהיה אהבתו וחמלתו לאחיו כאהבתו וחמלתו לעצמו".

אלא שמרוב המפרשים נראה, שפירוש מצווה זו אינו כפי שמשמע מפשט הכתובים.

כך כותב הרמב"ן על אתר: "ואהבת לרעך כמוך - הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהב את חברו כאהבתו את נפשו, ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולימד חייד קודמין לחיי חבריך [בבא מציעא סב, ב]".

לפי הרמב"ן, הדגש "כמוך" בפסוק הוא על דרך ההפלגה, ואין הכוונה כמוך ממש, כי אי אפשר לצוות על אדם לאהוב את זולתו כמותו ממש, שהרי האדם נברא בטבעו עם אהבה עזה לעצמו יותר מאשר לכל אדם אחר, ואפילו יותר מאהבתו לבניו, אשתו והוריו. לכן אי אפשר להשוות את אהבתו לעצמו אל אהבתו לזולתו.

מוסיף המלבי"ם בפירושו לפסוק וכותב: "שזה דבר שאינו בכוח הנפש", כלומר ציווי כזה מנוגד ליכולתו של אדם ממוצע, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ומצווה אותם על דבר שאינם יכולים לעמוד בו.

ראיתו השניה של הרמב"ן היא מדברי רבי עקיבא. הבה נרחיב בה מעט. מובא בגמרא [בבא מציעא סב, ב]: "שניים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון (כלי) של מים, אם שותים שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהם - מגיע לישוב. דרש בן פטורא, **מוטב שישתו שניהם וימותו שניהם**, ואל יראה אחד מהם במיתת חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: 'וחיי אחיך עמך' (ויקרא כה) - **חייך קודמים לחיי חברך**".

אדם מצווה לשמור על חיי חברו רק כל זמן שאין זה על חשבון חייו שלו, אבל אם הברירה היא חייו או חיי חברו, הרי שחייו קודמים לחיי חברו.

אם התורה מחייבת את האדם לאהוב את זולתו כפי שאוהב את עצמו ממש, ולהתייחס אל הזולת באותו אופן שאדם מתייחס לעצמו בכל דבר ועניין, אז מדוע חייו קודמים לחיי חברו?

ייתכן שבן פטורא, שאמר שימותו שניהם ואל יראה אחד במיתת חברו, סבר באמת שההשוואה בין אדם לזולתו היא מוחלטת, ולכן ימותו שניהם, כי אין עדיפות של האחד על פני זולתו. אך רבי עקיבא בא וחיידש, שחייך קודמים. ואין כוונתו לומר שהפסוק "וחיי אחיך עמך" מנוגד לציווי "ואהבת לרעך כמוך", שהרי אותו רבי עקיבא דרש על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" - זה כלל גדול בתורה, ולמרות זאת טען "חייך קודמים לחיי חברך".

משמעות הדין של "חייך קודמים לחיי חברך" היא לא רק לגבי חיי נפש בלבד, כפי הדוגמא המצוינת בגמרא אודות שניים שהיו מהלכין בדרך. המשמעות רחבה הרבה יותר, והכוונה היא שאדם אינו מחוייב לטרוח ולעשות מעשים לטובת חברו ממש כמו שעושה עבור עצמו.

הסברה גם נותנת, שלא ייתכן לדרוש מאדם לעבוד כל החודש ולתת את משכורתו לזולתו, או לדרוש מאדם לבנות בית לחברו כפי שבונה לעצמו וכדו'.

נמצאנו למדים, שלא מסתבר כלל לפרש את הפסוק כפשוטו, הן בשל ההיבט הנפשי, שאי אפשר לצוות על אדם רגשות לב של קירבה וחיבה לחברו כמו שרוחש לעצמו, והן מההיבט המעשי, לא ניתן לצוות על אדם לטרוח ולדאוג לזולתו כפי שדואג לעצמו משום שחייך קודמים לחיי חברך.

כעת ננסה למצוא פירוש אחר למצווה זו.

תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק כותב: "ותרחמי לחברך, דמאן אנת סני לך לא תעביד ליה". לפי תרגומו יוצא, שעיקר המצווה לא לעשות לזולת מה ששנאוי עלייך.

בגמרא [שבת לא, א] מסופר על גר, שבא לפני הלל וביקש ללמוד את כל התורה על רגל אחת. מסביר "הכלי יקר" במקום, שאן הכוונה כפשוטו שיעמוד על רגל אחת וילמד, אלא ביקש הגר כלל מרכזי בתורה, יסוד ועמוד חשוב שכל התורה עומדת עליו. ענה לו הלל "דעלך סני לחבירך לא תעביד זוהי כל התורה, ואידך פירושה הוא זיל גמור (=השאר נחשב כפירוש לכלל זה, לך ולמד)".

ומסבירים המפרשים, שהלל התכוון לפסוק "ואהבת לרעך כמוך", ולמד הלל שעיקר ביטויה של המצווה הוא על דרך השלילה, ההימנעות מלהזיק,

ומעשיית מעשים השנואים על הזולת. לפי זה הלל ורבי עקיבא לדבר אחד נתכוונו, שהרי הלל אמר זוהי כל התורה כולה, ורבי עקיבא אמר זה כלל גדול בתורה.

כך כותב המהרש"א בחידושו [שבת לא, א], וזו לשונו (בתרגום): היינו דכתיב בתורה "ואהבת לרעך כמוך", שמשמע להלל הזקן כי הפסוק לא עוסק אלא במקרים שאסור לעשותם כמו ב"לא תקום ולא תטור", שלא תעשה לו רעה מכל מה ששנאוי עליך, אבל לגבי לעשות לו טובה לא נאמר הציווי, שהרי למדנו "חייך קודמים לחיי חברך".

נמצא איפוא, לפי דברי המהרש"א, שעיקר קיום מצוות "ואהבת" בא לידי ביטוי באי-עשיית הרע והשנאוי לזולת, ואין שום חובה להיטיב לזולת ולאהוב את הזולת כנפשו, ונמצא שפסוק זה אינו מתפרש כפשוטו.

לפי דברי המהרש"א מיושבות שתי הקושיות שהצגנו בתחילה, שהרי אין התורה מצווה על אהבת הרע כאהבת האדם לעצמו, אלא על אי עשיית מעשים שנואים, ואין התורה דורשת עשיית מעשים לטובת הזולת כפי שאדם עושה לעצמו שהרי "חייך קודמים לחיי חברך".

המהרש"א אף מוכיח את דבריו באומרו, שציווי זה בא כהמשך לציווי של "לא תקום ולא תטור את בני עמך" ומיד "ואהבת לרעך כמוך". כלומר, סוף הפסוק הוא מעין סיבה לתחילת הפסוק, אסור לקום ולטור כי אסור לעשות לזולת מעשים השנואים עליו, והעובדה שהציווי ברשע הוא ציווי שלילי, איסור לעשות רע לזולת, זה מעיד שגם המשך הפסוק מתפרש באופן השלילי של אי עשיית מעשים שנואים.

מדברי מפרשים נוספים נראה, שאומנם מקבלים הם את היסוד של יהונתן בן עוזיאל והמהרש"א, אלא שסבורים הם שיש למצווה זו גם היגד חיובי מעשי ולא רק שלילי. נצטט כמה מהם:

א. החזקוני על הפסוק כותב: "לעשות לו טובה כמו שאתה אוהב שיעשה הוא לך".

ב. הספורנו על הפסוק כותב: "אהוב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך, אם היית מגיע למקומו".

ג. גם הרמב"ם מתבטא בסגנון דומה לחזקוני והספורנו, שלא כמו ששמע מדבריו בהלכות דעות ובספר המצוות, וכך כותב בהלכות אבל [פרק יד הלכה א]: "כל הדברים שאתה רוצה שיעשו לך אותם אחרים עשה אותם אתה לאחריך בתורה ובמצוות".

העולה מדברי מפרשים אלה, שיש ביטוי חיובי של עשיית מעשים כלפי הזולת בצורה מסוייגת ולא כוללנית. אין לאדם חיוב לאהוב את הזולת ממש כאהבתו את עצמו. אין חובה על האדם לעשות מעשים ולטרוח כפי שעושה עבור עצמו. הכוונה היא לעשות מה שהאדם היה מצפה שיעשו אחרים עבורו. אדם לא מצפה מהזולת שיבנה לו בית וילך במקומו לעבוד, אבל הוא בהחלט מצפה שיושיטו עזרה בכל מיני אופנים כאשר אין זה סותר את קיומם ופרנסתם שלהם.

לפי פירוש זה אין סתירה כלל וכלל לדין של "חייך קודמים לחיי חברך". לפי דבריהם משמע, שאין הציווי על הנפש והרגש אלא הציווי הוא פרקטי, עם היבטים מעשיים וגשמיים.

המלבי"ם בפרושו לפסוק אף מוכיח זאת בשתי הוכחות לשוניות ואומר, שאם הציווי היה אהבה בלב לא היית כותבת התורה כמוך אלא כמו שכתוב

אצל דוד ויונתן "כי אהבת נפשו אהבו", הביטוי כמוך מעיד שאין הכוונה שיאהב האדם את זולתו כאהבתו את עצמו ממש.

הוכחה נוספת היא שמילת "ואהבת" נקשרת בדרך כלל עם "את" (כמו "ואהבת את ה' אלוהיך"), ואם התורה הייתה רוצה לומר אהבה כפשוטה הייתה כותבת "ואהבת את רעך". לעומת זאת כתבה התורה "ואהבת לרעך כמוך", וזאת כדי להשמיע, שהחיוב הוא לעשות לתועלת הזולת, לטובת הריע.

עדיין צריכים אנו לברר לפי שיטת מפרשים אלו, האם יש חיוב להתנהג ולהיטיב לזולת כשם שהאדם היה רוצה שיעשו עבורו, או שחיוב אין כאן אך אם נהג כך קיים מצוות עשה. כלומר, האם מצווה זאת היא חיובית או קיומית?

החזו"א [מעשה איש חלק ב' עמוד קס"ו] נשאל בדיון זה, מתי ובאיזה מעשים האדם מבטל את מצוות ואהבת לרעך כמוך? והשיב החזו"א: "הרי רואים בחז"ל, שעיקר המצווה הוא בדרך שלילה, "דעלך סני לחבירך לא תעביד" - זה עיקר העניין ואהבת לרעך כמוך, אמנם מצווה קיומית היא לסייע לחברו באופן חיובי בגוף או ממון, אבל ביטול מצוות "ואהבת" הוא כשאדם פוגע בחברו, זהו עיקר בחומרא והקפידא - שלא לפגוע בזולתו".

פעם נשאל ה"חזון איש" מהי דרגת השיא אליה יכול אדם להגיע בעולם הזה, והשיב "לעבור את השבעים שנה מבלי לפגוע באדם". כלומר העיקר הוא "דעלך סני לחבירך לא תעביד", והוא הכלל הגדול בתורה שקבעו הלל ורבי עקיבא.

נמצאנו למדים שאדם העושה רע לחברו - מבטל ועובר על מצוות עשה זו, ואם עשה מעשה טוב לחברו - קיים מצווה עשה זו. אך אם לא עשה מעשה

טוב, וגם לא עשה מעשה רע - לא עבר על העשה (כלומר לא ביטל מצוות עשה), אך גם לא קיים מצוות עשה.

יש אם כן למצווה זו שני חלקים:

א. החיובי - לא לעשות דבר רע ושנאווי לזולתו.

ב. הקיומי - עשיית טוב לזולתו.

מדי דברי בכלל יסודי וחשוב זה, **יש לברר מדוע קבע רבי עקיבא שהוא כלל גדול לכל התורה?** תינח לגבי מצוות שבין אדם לחברו מובן הדבר, שהרי בכל רעה שעושה לחברו ביטל עשה של "ואהבת". כגון: אם קילל או הכה או דיבר לשון הרע, אז בנוסף ללאוין האלה המפורשים בתורה של קללה הכאה או לשון הרע, עובר האדם גם על מצוות עשה של "ואהבת". ואם היטיב לחברו, כגון שגמל חסד או נתן צדקה או הלוואה לחברו, בנוסף למצוות העשה הפרטניות האלה קיים גם את "העשה" הכללי של "ואהבת". **אך מדוע מצווה זו מהווה יסוד גם למצוות שבין אדם למקום.**

למדנו מדברי הלל ורבי עקיבא דבר חשוב, שהבסיס לעבודת השם ולאמונה הם מצוות שבין אדם לחברו, בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה", וכל הכופר בטובתו של חברו כאילו כופר בטובתו של מקום.

אדם שלא קנה מידה זו של הכרת הטוב לחברו, לא יידע להכיר טובה לבוראו, שהרי חברו הוא דבר גשמי מוחשי ונתפס, ואם בדבר הקל לתפיסה אדם כופר ומתעלם, כדברי הקדמונים "המוחש לא יומחש" לא יידע להעריך ולהכיר טובה לקב"ה.

כל שרוח הבריות נוחה הימנו - רוח המקום נוחה הימנו, והדרך ל"ואהבת את ה' אלוקיך" עוברת דרך "ואהבת לרעך כמוך".

דרגות בעזרה לזולת

הרב ניר כפרי

הקדמה:

ימי בין במצרים הם ימי דין וחשבון נפש של עם ישראל, שכן כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, ובמיוחד בחורבן בית שני שהיו לומדי תורה ויודעים שמות הקודש ולמרות זאת הוא נחרב, והכל בגלל שנאת חינם. לכן אם ברצוננו לקרב את גאולתנו ואת בנין בית המקדש השלישי עלינו לתקן זאת ולהרבות באהבת חינם, במעשים טובים, צדקה, ובגמילות חסדים.

צדקה מול חסד:

אומרת הגמרא במסכת סוכה [דף מט, ב]: "אמר רבי אלעזר גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד" (הושע י) אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל, אדם קוצר ודאי אוכל".

ופירש רש"י: קרא הכתוב לזריעה צדקה ואת החסד קרא קציר, וטובה קצירה מזריעה, עכ"ל. **כלומר הצדקה נחשבת לזריעה והחסד נחשב לקצירה**, ואם אדם זורע אינו בטוח שיצמיח ושיהיה לו רווח בזה שיקצור יותר ממה שזרע כי יתכנו כל מיני פגעי טבע למיניהם וכל השתדלותו תעלה בתוהו. אבל כאשר אדם כבר קצר הוא מקבל את השפע לידי וועל פניו הוא יוכל לכלכל את בני ביתו לפי הטף ולא יחסר לו מזונו. כך אדם שנותן צדקה אינו יודע אם אותו עני באמת נצרך לצדקה ואם ישתמש למטרות טובות, אבל כאשר הוא גומל חסד עם מישהו הרי החסד דומה לקציר ויש לו שכר על עצם עשיית החסד.

עוד אמר רבי אלעזר "אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה, שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד".

ופירש רש"י: הנתינה היא הצדקה, והטורח הוא החסד, כגון מוליכה לביתו או טורח שתעלה לו להרבה, כגון נותן לו פת אפויה או בגד ללבוש, או מעות בעת שהתבואה מצויה, שלא יוציא מעותיו לאיבוד, שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני, עכ"ל. כלומר, **אדם שעושה צדקה אינו מקבל שכר רק עבור סכום הצדקה שנתן אלא גם עבור כל ההשתדלות הנלוות למעשה הצדקה.**

היסוד להדרגתיות:

לאור האמור לעיל מתבקשת השאלה: לכאורה הרי גם הצדקה עצמה היא חסד ולמה מזלזלים בצדקה עצמה ומתייחסים רק לחסד שבה?

אלא שברור שאדם שנותן כסף לצדקה אינו דומה למי שמאכיל את העני או מלבישו ודואג לצרכיו האחרים. ההתייחסות היא שונה ולכן גם השכר איננו שווה. כמבואר במסכת תענית [כג, ב] שבאו חכמי ישראל אל אבא חלקיה (נכדו של חוני המעגל) כדי שיתפלל על הגשם. הוא התפלל בזוית אחת ואשתו התפללה בזוית השניה והעננים עלו מצד אשתו. לבסוף שאלו אותו על כך וענה להם שאשתו מצויה בבית וכאשר מגיע עני היא נותנת לו לאכול לאלתר ומקרבת הנאתו ולכן מעלתה גדולה. לעומת זאת הוא נותן מעות והעני צריך עוד לטרוח עד ששיג את מבוקשו. לכן הישועה מיהרה לבוא מכיוון אשתו דוקא.

למדים אנו שהשכר המשולם על אותו מעשה משתנה ותלוי גם בנותן ובצורת הנתונה. אם נותן בחפץ לב ובפנים מאירות שונה הדבר בצורה מהותית מאשר אם נותן מתוך לחץ מסוים או מתוך תחושת אי נעימות. כמובן שגם מצד המקבל המצבים משתנים בהתאם לרמת הצורך שלו בקבלת הצדקה.

בשו"ע יורה דעה [סימן רמט, ג] מובא: "צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאוונ עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו".

הרי מפורש, שאם נותנים אפילו הרבה צדקה אבל בפנים זועפות הפסיד את כל זכותו כלומר אין לו שכר על המצווה. וכתב הבאר היטב בשם הסמ"ג שאפילו אם נתן לו הרבה, כל שעשה זאת בפנים זעופות עבר על "ולא ירע לבבך בתתך לו". אם כן יוצא שהאדם בא לקיים מצוה, ובשל חוסר שימת לב נמצא שעבר עבירה.

במה גדולה גמילות חסדים מן הצדקה?

בהמשך אותה גמרא דלעיל [סוכה מט, ב], מובא: "תנו רבנן: בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה - בממונו, גמילות חסדים - בין בגופו בין בממונו. צדקה - לעניים, גמילות חסדים - בין לעניים בין לעשירים. צדקה - לחיים, גמילות חסדים - בין לחיים בין למתים".

ועדיין יש להבין את הדברים, רואים אנו שמצוות גמילות חסדים מקיפה יותר מאשר מצוות הצדקה (גם בגופו ולא רק בממונו, גם לעשירים לא רק לעניים וגם למתים ולא רק לחיים). אך היתכן לומר שגמ"ח גדולה יותר מצדקה רק מפני שיש לה היקף יותר גדול?!

ונראה, שבכל המצוות אנו נדרשים ללכת בדרכיו של הקב"ה, אך דומה שבמצוות בגמילות חסדים יש כביכול יותר דמיון לקב"ה, שכן הקב"ה עושה חסד עם כל העולמות ומחיה ומהווה אותם כל רגע מבלי לצפות לשום תמורה חזרה, והקב"ה נהנה מעצם הנתנה שלו. לעומת זאת, מצוות צדקה לא תמיד מתקיימת ברמה כזו גבוהה. יש רק להעיר, שמי שעושה צדקה לפי החסד שבה, דהיינו ממש בשמחה כמו הקב"ה ששמח שהוא מחייה את כל העולמות, יתכן שגם צדקה זו תהיה חשובה וגבוהה מאוד.

ומספרים על האדמו"ר הצדיק רבי לייב מסאסוב שהיה שמח בעשיית החסד עד שפניו היו קורנים והיה מרקד על שזכה לעשות חסד עם מישהו. ועוד מספרים על אשה צדקת אחת שעני התדפק על דלת ביתה והיא שלחה את נכדה לתת לו מעות של צדקה. כשהנכד חזר לסבתו היא התבוננה בו ובחנה את פניו בצורה מוזרה. הנכד לא הבין על שום מה זכה לבדיקת "רנטגן" שכזו ושאל את סבתו לפשר הדבר. היא השביבה לו: "אני מחפשת את החיוך! נכון שנתת לעני צדקה, אך היכן החיוך?"

יהי רצון שהקב"ה יזכה את כולנו לדבוק בדרכיו של הקב"ה ולסייע לזולתנו בצורה הטובה והמועילה ביותר, ויעשו הדברים נחת רוח לפניו יתברך.

מצוות הלוואה

הרב אילן סעדה

הקדמה:

במציאות של ימינו שהאנשים בקושי מצליחים לגמור את החודש ומדי פעם שמגיעים לאדם כל מיני הוצאות לא צפויות חתונה רכישת מוצרים יקרים אנו נאלצים לקחת הלוואה. בדרך כלל ההלוואות מתבצעות דרך הבנקים והם גם מאד שמחים להלוות כיון שהריבית מאד מאד גבוה. האדם בשעה שלוקח את ההלוואה שמח מאד אבל לאחר מכן מתקשה מאד להחזיר את ההלוואה עם הריבית הגבוה.

במאמר זה ננסה לעמוד על מעלת מצוות הלוואה כדי לעודד אנשים לקחת חלק במצווה יקרה זו כדי להציל הרבה אנשים מהריבית הקשה של הבנקים וכן נעמוד בקצרה על פרטי הדינים במצווה זו סדרי קדימה בהלוואה ולמי מותר להלוות ולמי אסור להלוות וכן האם יש שיעור לגובה ההלוואה.

המקורות:

א. "אם כִּסְף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ פְּנֹשֶׁה לֹא תִשְׁימֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ" [שמות כב, כד]. מסביר רש"י אם כסף תלווה - חובה הוא שנא' (דברים טו) והעבט תעביטנו ואף זה [אם כסף] משמש בלשון כאשר וכן (ויקרא ב) ואם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה. כלומר יש מצווה מהתורה להלוות.

ב. "כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֹאמַץ אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקַּפֵּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחֶיךָ הָאֲבִיּוֹן:

כִּי פֶתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לֹו וְהֶעֱבַט תִּעֲבִיטֵנוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לֹו"
[דברים פרק טו]. **ופירש רש"י:** "אם לא רצה במתנה, תן לו בהלוואה".

זמן החיוב:

מעיקר הדין חלה חובת ההלוואה דווקא כשהלווה בא לבקש [אהבת חסד א], אולם כבר למדונו רבותינו שכאן נמדד ההבדל בין עושה חסד לאוהב חסד; עושה חסד מקיים את מצוות החסד ע"פ הכללים ההלכתיים ולא מעבר לכך, אולם אוהב חסד זהו אדם שמחפש היכן הוא יכול להכניס את עצמו בחיוב של עשיית חסד, הגם שמעיקר הדין פטור הוא. זהו מבחן קצר לאדם כדי לדעת היכן הוא מונח בעבודת ה' ובמדרגות עשיית החסד שלו. המבחן הינו פשוט מבחינה טכנית אך בהחלט לא פשוט מבחינת המסקנות המתבקשות ממנו.

ממעלות המצווה:

א. **"מְלוּה ה' חוֹנֵן דָּל וְגַמְלוֹ יִשְׁלַם לֹו"** [משלי יט, כב]. **ופירש רש"י:** כשיחלה ויטה למות צדקתו מליצה עליו לפני מדת הדין לומר העני הייתה נפשו מפרכסת לצאת ברעב וזה פירנסה והחזירה לגופה אף אני אחזיר לו נפשו. ואומרת הגמרא [בבא בתרא י] על פסוק זה: "אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כביכול, עבד לזה לאיש מלוה". ומסביר רש"י, שהחונן דלים נעשה מלוה להקב"ה, כלומר שה' נכנס תחתיו של הלווה. רבנו יונה הרחיב את הדברים וביאר, שישלם לו ה' שכרו בעולם הזה ויפרע לו הלוואתו, כי הקב"ה הוא הלווה ועליו להחזיר למלוה. אך אין די בכך, אלא גם גמולו ישלם לו, כי **אע"פ שפרע לו הלוואתו לא יחדל לשלם גמול המצווה כשאר המצוות שמשלם שכר פעולתם לעולם**

הבא. וזהו מאמרם ז"ל כי יש לצדקה קרן ופירות, ואדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

ב. **אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש גדול המלווה יותר מן העושה צדקה** [שבת סג], **לפי שאין העני בוש בדבר** (רש"י). בספר מנורת המאור [א - צדקה עמוד 83] הרחיב את היריעה והוסיף טעם נוסף, וזו לשונו: "המעלה החמישית גדולה מכולן והיא המלווה לעני בשעת דחק וישתתף עמו כדי להחזיק בידו שלא ימוט ויצטרך לבריות. **נמצא המשתתף עמו משיב את נפשו ומציל אותו מבושת העניות ומפרנס אותו בנקיות.** והמלווה לעני בשעת דחק להרחיב לו צרתו נקרא חונן, שנא' טוב איש חונן ומלוה. וגרסינן במדרש תהילים "וצדקתו עומדת לעד" **איזו היא צדקה שמתקיימת לעד ולעולם, זה המלווה לעני בשעת דחקו. וכשישיב לו העני המלווה ילוונה לעני אחר. וכשישיב אותה האחר ילוונה לאחר. נמצא שיזכה בצדקה זו כמה פעמים והקרן קיימת לו לעד.** מה שאין בצדקה. כי בצדקה אין בידו אלא שכר מצווה אחת פעם אחת ובמצווה זו זוכה כמה פעמים.

גדרי המצווה :

א. **למי יש מצווה להלוות?** בספר אהבת חסד מובא כך: מצוות עשה היא דווקא כשמלוה לעני. אבל אם מלווה למי שאינו עני יש להסתפק אם נכלל במצווה זו או שיש בזה רק גמילות חסדים, כי בגמילות חסדים המצווה היא בין לעשיר ובין לעני, אלא שהעני קודם לעשיר, משום שאם הפסוק לא היה מדגיש דווקא 'את העני' האדם היה מעדיף להלוות לעשיר שעל ידי כך ישיג טובות ממנו, ועוד שמהעשיר יותר בטוח שהכסף יחזור אליו, ע"כ. **והגדרת עני לענין זה היא כמו במצוות צדקה, והיינו שאין לו מעות למזון ובגדים וגם אין לו פרנסה קבועה למשך שנה** [ספר מצוות החסד על פי פאה ח, ח]. **לכן אם בא עשיר ועני לבקש הלוואה ודאי**

שיקדים את העני. אבל כתב בספר החינוך [מצווה תעט] **שיכול לקיים מצווה זו גם בעשיר כגון שהעשיר במקום שאין מכירים אותו וצריך להלוות ואפילו בעשיר בעירו פעמים שיצטרך מפני חולי או דבר אחר לדבר אחד שהוא בידך גם בזה בכלל מצות צדקה בלי ספק.**

ב. כמה חייב להוציא לשיעור מצוות הלוואה? בשיעור מצוות צדקה כתוב במפורש שרשאי לבזבז עד חומש (חמישית) מנכסיו, וזו לשון הגמרא [כתובות נ]: "א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש תניא נמי הכי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבז (יותר מחומש) ולא הניח לו חבירו אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך", ע"כ. בספר יוסף אומץ הסתפק האם במצוות הלוואה צריך להלוות עד חומש כמצוות צדקה או אפילו יותר מחומש. אך בספר כבוד חכמים כתב שחייב אפילו יותר מחומש, כי הגמרא דיברה רק במקום שיש חשש להפסד ובהלוואה אין לחשוש לכך, כיון שהממון בא לו בחזרה [כן כתב בספר אהבת חסד א]. **אם כן אין שיעור בכמות והכל תלוי אם זה באפשרותו של המלווה שהמצווה להלוות כדי למלא את חסרונו** [מצוות החסד ב].

ג. כיצד מתבצעת ההלוואה? "אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק" [בבא מציעה עה]. כלומר כל הלוואה חייבת להתבצע בנוכחות שני עדים. וממשיכה הגמרא: "אמרו חכמים לרב אשי שרבינא מקיים כל מה שאמרו רבותינו. שלח לו בערב שבת סמוך לחשכה (שעת לחץ) שישלח לו עשרה זוזים בהלוואה כי נזדמן לו לקנות שדה קטנה. שלח לו בחזרה שיביא שני עדים וילווה לו. שלח לו רב אשי: "האם גם לי אתה מלווה רק בעדים!?" שלח לו: כל שכן כבודו, כיון שטרוד הוא בגירסת לימודו עלול הוא לשכוח. ועוד אמרו שם: "תנו רבנן שלשה צועקין ואינן נענין ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים והקונה אדון

לעצמו ומי שאשתו מושלת עליו". כלומר שהצריך להלוות רק בפני עדים או לכתוב שטר. וכן פסק השו"ע [חו"מ ע] "אסור להלוות בלא עדים ואפילו לתלמיד חכם אא"כ הלוהו על המשכון והמלווה בשטר משובח יותר וכל המלווה בלא עדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו", ע"כ. והטעם שיש לחשוש שישכח החוב ויעבור הלווה בלא תגזול. ואם הלווה בעד אחד מועיל וכן אם כתב שטר בכתב ידו. [אהבת חסד א וכן כתב מצוות החסד] ואם זה סכום מועט ואין לו עדים או נייר לווה ויאמר שאם ישכח להחזיר החוב אני מוחל לך בלב שלם (יכול אף לתבוע את החוב אלא שעושה כן רק למקרה שישכח) [פלא יועץ ערך הלוואה]. כיום נהגו העולם להקל להלוות בלי שטר ועדים כי בסכום מועט לא מקפידים ואם ישכח להחזיר מוחלים אחד לשני, אבל בסכום גדול נהגו לכתוב שטר ועדים כמו שפסק השולחן ערוך [מצוות החסד].

ד. מהו זמן ההלוואה? אומרת הגמרא [מכות ג, ב]: "המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום. אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה". כך פסק השו"ע [חו"מ עג, א], והוסיף "ואם התנה שיתבע כל זמן שירצה, יש לו לתובעו אפילו ביומו". וכתב המג"א [ש"ז ס"ק יד] שבסכום מועט לא מקפידים על שלושים יום והכל תלוי במנהג המדינה. כלומר אם לא קבעו זמן להלוואה צריך להחזיר לו בתום שלושים יום אבל אם קבעו ביניהם הכל הולך לפי מנהג המדינה או התנאי שביניהם.

ה. סדרי קדימה בדיני הלואה: הגמרא פורטת לנו את הסדר, וזו לשונה [בבא מציעא עא, וכך נפסק בשו"ע חו"מ עז]: "תני רב יוסף "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (שמות כב), עמי ונכרי - עמי קודם [יהודין], עני ועשיר - עני קודם, ענייך [משפחה] ועניי עירך - ענייך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין". הגמרא הדגישה שיהודי קודם לגוי למרות שהדבר פשוט משום שהיה חשש שאדם יעדיף להלוות לגוי כי יש לו בכך רווח בזה שמותר לו להלוות לגוי בריבית, ואת זה באה הגמרא להשמיע

שלמרות זאת צריך להלוות ליהודי. והטעם להקדים הלואה לבני משפחתו שיש לו חובה לדאוג לחסרונותיו.

ו. **מתי אינו חייב להלוות?**

1. לצורך עבירה - נאמר בתורה "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלקיך אני ה'" [ויקרא יט, יד]. רבותינו [ע"ז ו:] למדו מכאן: "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח? תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול". כלומר אסור לי לתת לאדם דבר שאני יודע שיביא אותו לידי עבירה, ולכן אסור להלוות לצורך עבירה כשיודע בוודאות שרוצה לקנות במעות הללו חפץ של איסור או לעשות בו עבירה אחרת [אהבת חסד ג, ב] וכן אינו חייב להלוות לאחד שמומר להכעיס או מלשין.

2. יש איסור הלואה לגוי בחינם. הטעם הוא משום איסור לא תחונם, ובין השר ביארו דהיינו שלא לתת מתנת חינם [שולחן ערוך הרב ריבית ע, ה].

3. כשהלווה אינו זהיר בממון חברו - מוטב שלא להלוות לאדם שאינו זהיר בממון חברו ולא דואג להחזיר ממון למלווה כי מעותיו יהיו כלים אצלו, ולא יכשל בלאו שלא תהיה לו כנושה שיצטרך לבקש פעם אחרי פעם את כספו [מצוות החסד].

ז. אחד רוצה סכום גדול וכמה סכומים קטנים את מי יקדים? אמר התנא [פרקי אבות ג, יט] "והכול לפי רוב המעשה" כלומר על פי מעשה שיותר מובחר. לכן עדיף לתת בכמה סכומים קטנים, שאם ילווה לאחד סכום גדול לא יהיה לו מה להלוות לאחרים. ובזה קיים מצוות עשה עם כל אחד. אבל אם אחד שרוצה להלוות לו הסך הגדול יועיל לו בהלוואתו אפשר שהוא קודם, כי בזה מקים הפסוק "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקתה בו" [ויקרא כה, לה], ובשאר האנשים שרצו סכומים קטנים יש רק מצוות עשה של הלווה [אהבת חסד א, יד]. אולם אם בא לבדו לבקש סכום גדול ילווה לו ולא יוכל למעט מהסכום מחשש שמא יבוא מישהו אחר להלוות [אהבת חסד ו, יא].

איסור לא תהיה לו כנושה:

המקור: "אם כָּסֶף תִּלְוָה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא תִשְׁיָמוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ" [שמות כב, כד]. מסביר רש"י **שלא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו**, אל תהי דומה עליו כאלו הלוויתו, אלא כאילו לא הלויתו, כלומר לא תכלימהו.

מוסיפה הגמרא, שלא רק לתבוע ממש אסור אלא גם ברמז, וזו לשון הגמרא [בבא מציעא עה]: "דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: מנין לנושה בחבירו מנה, ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום - תלמוד לומר "נשך כל דבר אשר ישך" - אפילו דיבור אסור. כי אתא (כשבא) רב דימי אומר: מנין לנושה בחבירו מנה, ויודע שאין לו, שאסור לעבור לפניו - תלמוד לומר לא תהיה לו כנושה". וכן פסק השו"ע [חו"מ צז, ב-ד] "אסור לנגוש את הלוה לפרוע, כשיודע שאין לו, ואפילו להראות לו, אסור, מפני שהוא נכלם בראותו למלווה ואין ידו משגת לפרוע. ויעבור על הלאו בכל פעם שתובעו", ע"כ. אך כתב בערוך השולחן שאם הלווה לא בוש בכך שאני עובר לידו וגם המלווה לא מתכוון לרמוז לו על כך מותר לעבור לידו.

מתי אינו עובר על האיסור? אם יש ללווה מעות או מטלטלים או קרקעות כדי לפרוע את החוב במקרה זה לא יעבור יעבור על הלאו [שולחן ערוך הרב הלכות הלווה]. אך כתב באבן העזר שאפילו שיש לו נכסים, אם לא יכול למוכרם אסור לתובעו. לכן בימינו שאין לך אדם שאין לו מטלטלים לפרוע חוב אין לאו זה מצוי, ועוד שבמציאות של ימינו שיכול לגלגל את ההלוואה מגמ"ח לגמ"ח יש לו מעות לפרוע [משפטי התורה ב, מ], וכן אם רק מזכיר לו את החוב שמא שכח לא נאסר [פתחי חושן ב, ת].

סיכום:

למדנו במאמר זה את החשיבות של מצוות הלוואה וגודל מעלתה וכן את פרטי הדינים למי מותר להלוות ולמי אסור להלוות. כמו כן עסקנו בסדר הקדימה במצווה זו, ובאופן שנלווה בלי לעבור על איסור לא תהיה לו כנושה, וכן איך מבצעים את ההלוואה כמו שצריך ע"י עדים או שטר שעל ידי כך הכסף יחזור לבעליו ולא ישכח הלווה מחמת טרדות הזמן.

אני תקווה שמאמר זה יעודד גם אנשים פשוטים לפתוח גמחי"ס של הלוואות כדי לקיים את מצוות התורה וכדי שיספיקו לכל מבקש. במיוחד שאפשר לקחת את כספי המעשר ואיתם להשתמש כגמ"ח של הלוואות. לא לשכוח שלא צריך להיות איל הון כדי לפתוח גמ"ח, וניתן לפתוח גמ"ח גם של סכומים קטנים, והכל לפי הענין. בזכות מצווה זו יגן עלינו ה' בימים הקשים הללו ונזכה לבנין בית המקדש במהרה בימינו אמן ואמן.

מעלת השלום הרב דניאל אלול

פתיחה:

עומדים אנו בתוככי ימי "בין המיצרים", כשזכרונות הצער מן העבר על ימי חורבן הבית וגלות ישראל, מתמזגות יחד עם צרות ההווה, בעת שאויבינו מבית ומחוץ קמים עלינו לכלותינו. אך אל דאגה, הקב"ה מצינו מידם, ויהי רצון שכשם שעזרנו ה' עד כה, ושמרנו ככבשה בין שבעים זאבים, כך, ויותר מכך, ימשיך לסוכך עלינו, ונזכה מהרה לשמוע קול שופרו של משיח.

נעזוב לרגע את הציפיות ונחזור מעט אל המציאות. נדמה שלכולנו נמאס מהצרות בצרורות שהיו והינן מנת חלקנו בכלל, ובימי "בין המיצרים" בפרט. נקעה נפשנו מהן וברצוננו לצאת מהן מהר עד כמה שרק ניתן.

השאלה היא: האם מעבר לעצם הרצון המשותף הזה, עושים אנו גם משהו מעשי בכיוון זה? או שמא משאירים זאת כחלום ומצפים שהוא יתגשם מעצמו. אולי סומכים אנו שוב על מישהו אחר שיעשה את העבודה עבורנו. דומני, שהגיע רגע האמת, בו כל אחד מאתנו צריך לשנס את מתניו ולשאול את עצמו מה הוא עצמו (ולא אחר) יכול לעשות למען קירוב הגאולה.

לא התכוונתי להתחיל לחפש חמור לבן או לקנות שופר תימני ארוך. לא בכך נקרב את הגאולה (הגם שיש לא מעט שוטים שחושבים כך ואף פועלים חזק בכיוון זה). ריבוי לימוד התורה, ובעיקר תיקון המידות הם הדברים שיזכו אותנו להגאל גאולת עולמים במהרה ובקלות.

רבותינו [סנהדרין צח, ב] מספרים: "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר: **מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח?** - **יעסוק בתורה ובגמילות חסדים.**"

נמצא, שאין לנו דרך אחרת מלבד לאחוז בשני קרשי ההצלה הללו וככל שנאחז בהם חזק יותר כך נקצר את משך תקופת הביניים עד לגאולה השלמה.

נזכר אני כעת במה ששמעתי בשם ר' ישראל סלנטר שאמר, **כי קל יותר לגמור את הש"ס מאשר לתקן מידה מקולקלת אחת.**

ב"ה זכינו, ותלמידי השלוחה כותבים חוברת גדושה במאמרים יפים על מעלת מצוות שבין אדם לחברו. ידע רב והשקעה רבה משוקעים במאמרי אלו ולא אחטא לאמת אם אומר שיסודות רבים בעבודת תיקון המידות ניתן לרכוש ע"י עיון בחוברת זו - בפרט, ובשאר ספרים הנוגעים בענין זה - בכלל. היה אמנם צריך להאריך יותר בענין זה, אך בחרתי לקצר כדי שלא אהפוך את מאמרי ל"דבר השלוחה"...

אני בחרתי לעסוק בענין השלום, אך לא בהיבט המצומצם של המילה אלא בכל מלוא רוחב המשמעות של מילה עצומה זו. "שלום" כולל למעשה את השלמות שבעבודת המידות ותיקון המהלכים בכל הקשור למצוות שבין אדם לחברו ועל כך באנו להזכיר לעצמנו ולשכמותנו.

רבותינו אמרו בחתימת הש"ס [סוף המשנה האחרונה במסכת עוקצין ג, יב]: "אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקדוש ב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". וכידוע "הכל הולך אחר החיתום", **ואם בזה בחרו לסיים את כל הש"ס - הבן לבד שזהו תכלית הכל, וכל המוסיף גורע.**

קל יותר ונעים יותר לעסוק בצד החיובי של המטבע - קרי "השלום", אך התמונה לא תהיה שלמה לו נתעלם לחלוטין מן הצד השני של השלום -

הלא היא המחלוקת. נשתדל לנגוע בקצה גנותה של מידה איומה זו, ונשתדל לחזור מהרה לצד הזוהר של השלום הקורן.

קחו אויר, אנו צוללים!

התורה מתארת את הבריאה ביום השני, ובין השאר מופיע פסוק זה [בראשית א, ו]: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מְבַדֵּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם".

מקובל לומר, שביום השני נברא שורש הפירוד, המחלוקת והרגזנות בעולם. כך למדונו רבותינו [בראשית רבה פרשה ד ד"ה ו]: "**למה אין כתיב בשני כי טוב?**... רבי חנינא אומר **שבו נבראת מחלוקת**, שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים, אמר רבי טביומי: אם מחלוקת שהיא לתקונו של עולם ולישובו אין בה כי טוב, מחלוקת שהיא לערבובו על אחת כמה וכמה". הדבר כל כך יסודי עד כדי שיש לזה השפעה ישירה על האדם שנולד ביום זה. כך מופיע בגמרא [שבת קנו, א]: "האי מאן דבתרי בשבא - יהי גבר רגזן. מאי טעמא - משום דאיפליגו ביה מיא" [תרגום: זה שנולד ביום שני - יהיה אדם רגזן, משום שביום זה נחלקו המים], ופירש רש"י, שכשם שהמים נחלקו ביום זה - כך הוא ייבדל מכל אדם.

חז"ל החמירו מאד בגנות המחלוקת, ואלו הן מקצת מדבריהם:

א. "דאמר רב: **כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו**" [סנהדרין קי, א].

ב. "רבי אחא בשם רבי יהושע בן לוי אמר **קשה היא המחלוקת כדור המבול**" [בראשית רבה פרשה כו ד"ה ז].

ג. "אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת שב"ד של מעלה אין קונסים אלא מבן עשרים שנה ומעלה וב"ד של מטה מבן י"ג במחלוקתו של קרח תינוקות בן יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתית" [במדבר רבה פרשה יח ד"ה ד].

ד. "שנואה המחלוקת. כיצד, עיר שיש בה מחלוקת, סופה ליחרב, ואמרו חכמים מחלוקת בעיר, שפיכות דמים. בית הכנסת שיש בה מחלוקת, סופה ליחרב. בית שיש בו מחלוקת, סופו ליחרב, ואמרו חכמים מחלוקת בבית, זימה. שני בתי דינין והם בעיר אחת, וביניהם מחלוקת, סופן למות, ואמרו חכמים מחלוקת בבית דין, חורבן העולם" (מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה לז).

ה. "שנו רבותינו ארבעה נקראו רשעים הפושט ידו לחבירו להכותו אע"פ שלא הכהו... והלוח ואינו משלם... ומי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש לפני מי שגדול הימנו... ומי שהוא בעל מחלוקת שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ושניהם היו בדתן ואבירם עזות פנים ומחלוקת, מחלקת מ' מכה, ח' חרון, ל' לקוי, ק' קללה, ת' תועבה וי"א תכלית כלייה מביא לעולם" (במדבר רבה פרשה יח ד"ה יב).

ו. לא נחה דעתם של חכמינו ז"ל עד שאמרו כי מותר אפילו לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת (ירושלמי פאה א).

בשל חומרת המחלוקת היה צריך להאריך הרבה בענין זה, אך במקום זאת מצאתי לנכון לכתוב דוקא על השלום, בבחינת "תשובת המשקל", ויהי רצון שמתוך העיסוק במידת השלום נזכה לתקן את הטעון תיקון בענין יקר זה.

מאות מאמרי חז"ל עוסקים במעלת השלום ומשבחים אותו, ואנו נצטט רק את חלקם הקטן:

א. "תניא גדול הוא השלום שהעולם עומד עליו, דתנן בשלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום" (כלה רבתי פרק ג הלכה א).

ב. "היה ר' אלעזר הקפר אומר, אהבו את השלום, ושנאו את המחלוקת, גדול השלום, שאפילו בשעה שישראל עובדין עבודה זרה ויש שלום

ביניהם, אומר הקדוש ברוך הוא אין רצוני ליגע בהן, שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו" [מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה לז].

ג. "אמר ר' יהושע גדול הוא השלום שבשעה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, שמח בהם הקדוש ברוך הוא ונתן להם תורתו ובירכם בשלום" [מסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה ג].

ד. "אמר ר' ישמעאל גדול הוא השלום, שמצינו שויתר הקדוש ברוך הוא על שמו שנכתב בקדושה שימחה על המים, כדי להטיל שלום בין איש לאשתו" [שם הלכה ט].

ה. "רבן שמעון בן גמליאל אומר גדול הוא השלום, שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ומקדים שלום ומשיב שלום" [שם הלכה יח].

חז"ל הביאו מעשה מפורסם על מעלת השלום [דברים רבה פרשה ה ד"ה טו]: "מהו בקש שלום ורדפהו מעשה ברבי מאיר שהיה יושב ודורש וכו'. הלכה אותה אשה לביתה, שהיה ליל שבת, ומצאה הנר שלה שכבה. אמר לה בעלה היכן היית עד עכשיו? אמרה לו שומעת הייתי לרבי מאיר דורש. והיה אותו האיש ליצן, אמר לה: בכך וכך אין את נכנסת לביתי עד שתלכי ותרוקי בפניו של רבי מאיר. יצאה לה מביתו. נגלה אליהו זכור לטוב על רבי מאיר, אמר לו: הרי בשבילך יצאה האשה מביתה, הודיעו אליהו זכור לטוב היאך היה המעשה. מה עשה רבי מאיר? הלך וישב לו בבית המדרש הגדול, באתה אותה אשה להתפלל וראה אותה, ועשה עצמו מתפסק, אמר מי יודע ללחוש לעין? אמרה לו אותה אשה אני באתי ללחוש, ורקקה בפניו. אמר לה: אמרי לבעליך הרי רקקתי בפניו של רבי מאיר. אמר לה לכי התרצי לבעליך. ראה כמה גדול הוא כחו של שלום" (הנוסח בגמרא ירושלמי מסכת סוטה מוכר יותר).

ברצוני להביא מעט עובדות חיות על מו"ר חמי ר' שלום כהן טוויל ז"ל
(שיום אזכרתו חל בין פרשת בראשית לנח) **מהן ניתן לעמוד במקצת על דמותו**
האצילה אשר כשמו כן היה - שלום שמו ושלום מנהגו.

לא הייתי מרהיב עוז בנפשי לצטט עובדות אלו במסגרת חוברת זו, לולא שנודע לי אישית על אנשים רבים שקראו ושמעו מעשים על חמי והתחזקו רבות בקנין מידת השלום, ושאר ענייני צדקה וחסד. אשריהם שזכו.

חמי ע"ה השתדל לקיים בעצמו מאמר התנא באבות [א, יב]: "הוי מתלמידי של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". הוא לא רק אהב את השלום ורדף אחריו אלא מוכן היה גם להזיל כסף מכיסו ובלבד שישרה שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, וקל וחומר בביתו הוא (הדברים במקורם נכתבו ע"י בנו, ר' אילן הי"ו, בחוברת שיצא לעילוי נשמתו):

קרוב משפחה הזמין ארון, וכשהנגר הגיע עם הקרשים כדי להרכיב את הארון לא השתוו במחיר. אותו בן משפחה לא היה מעוניין בארון בתנאים אלו, ואמר לנגר שיקח את חפציו. חמי קרא לנגר הצידה וביקש שיסכים למחיר שרוצה בעל הבית והוא (חמי) ישלים לו את החסר מכיסו הפרטי. הדבר נודע רק כעבור זמן רב.

כשעמדו לשכור דירה לאילן, לא השתוו במחיר עם בעל הדירה למרות שהדירה מצאה חן בעיני ההורים משני הצדדים, וכבר היו מוכנים לוותר על העיסקה. חמי חשש מביטול העיסקה שנראתה לו טובה ולכן אמר למשכיר (בפרסית) שיגיד שהוא מסכים והוא (חמי) יוסיף את החסר, וכך היה. כעבור שנה, כשאילן בא לחדש את החוזה, אומר לו המשכיר: "זה לא המחיר, אבא שלך שילם לי מראש את ההפרש".

לפני שנים רבות, לאחר שיחרורו של אייל מהצבא, הוא קנה רכב בשווי 1000 ש"ח. זמן לא רב לאחר מכן נדרש לבצע תיקון כללי למנוע. לאחר התיקון דרש בעל המוסך סכום של 900 ש"ח. אייל לא היה מוכן לכך והעדיף להשאיר את הרכב במוסך. בא והשיח צרתו לאביו. חמי הרגיע אותו ואמר שלא ידאג כי הוא מכיר את בעל המוסך וישתדל שיוריד לו במחיר. ואכן כאשר שב, בשורה טובה היתה בפיו: "בעל המוסך מוכן להוריד לך 300 ₪"! ואייל שמח מאד. רק כעבור זמן נודע שבעל המוסך לא הוריד במחיר; פשוט חמי שילם מכיסו 300 ₪ וביקש שייראה הדבר כאילו עשה הנחה במחיר.

פעם קנה חמי קומקומים חשמליים לבית והתקלקלו תוך זמן קצר. חמותי שתחיה דרשה שיחזיר אותם לחברה ויביא חדשים. חמי הסכים והביא לאשתו קומקומים חדשים באריזה. רק כשישבו "שבעה" נודע שלא החזיר לחברה אלא פשוט זרק לאשפה וקנה חדשים. כל זה כדי לעשות נחת רוח ולמנוע ויכוחים מיותרים.

כאן המקום לציין, שבהרבה מקרים נתגלה הדבר באקראי רק כעבור זמן רב. מי יודע כמה מעשים דומים יש שעדיין לא הגיעו לידיעתנו, ואולי לעולם לא יגיעו.

יהי רצון, שנזכה להפיק את הלקח מעובדות אלו ולהשתדל ללכת באורחותיו, ויהיו הדברים לעילוי נשמתו.

למה לי לשתוק? פיני כפרי - מדריך

"תִּלְהָ אֶרֶץ עַל בְּלֵי מָה" [איוב כו, ז]

בפרק זה מתאר איוב את בריאת העולם. בין השאר הוא מציין שהקב"ה תולה את כדור הארץ על "בלי מה". רש"י מבאר את פשט הדברים וכותב: "על בלימה - אין כלום ביסוד כי הם עומדים באויר על חוזק זרועותיו של הקב"ה..."

חז"ל למדונו רובד נוסף הנרמז בפסוק זה, וזוהי לשונם [חולין פט, א]: "אמר רבי אילעא: אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר תולה ארץ על בלימה".

אומר לנו רבי אילעא שאדם הבולם פיו בשעת מריבה בשעה שמעליבים אותו ונשאר מאופק מעלתו כל כך גדולה עד כדי כך שבזכותו מתקיים העולם.

וכאן המקום לשאול: מדוע אותו אדם זוכה לשכר זה דוקא?

מובא בשם רבנו האר"י ז"ל: "האדם הוא עולם קטן, והעולם הוא אדם גדול". כאשר אדם מתנהג כך בעולם הזה, העולם עצמו מתנהג על-פיו. ביאור הדברים: אדם הכועס בעולם הזה מרבה כעס בעולם, ואדם המתנהג בטובה עם הבריות מושך הוא טובה לעולם.

ישנה פעולה שערכה כה רב עד שהעולם מתקיים בזכותה, והשתיקה היא המעשה המשתווה בערכו לכך שבזכותה מתקיים העולם.

בספר תומר דבורה כותב הרמ"ק שהקב"ה מעביר על מידותיו עם הבריות ומאריך אפו עמם אע"פ שמשפילים ומעליבים אותו בחטאם. שהרי עצם החטא פירושה התעלמות מקיומו יתברך, וזוהי העלבה והשפלה ישירות. בכל זאת מתנהג הקב"ה אתנו במידת הענווה ומקיים עולמו במידת החסד.

מכל האמור לעיל אפשר לומר, שכשם שהקב"ה מעביר על מידותיו עמנו, כך צריך האדם ללכת בדרכיו ולנהוג באיפוק ובענווה בשעת הצורך, ובכך נדמה האדם ליוצרו. ונמצא, שכשם שבמידה זו מקיים הקב"ה את העולם, כך האדם המתנהג במידה זו מקיים את העולם. בהתנהג האדם במידה זו מעורר הוא את רחמיו של הקב"ה על העולם שכן מתנהג הוא כמותו ובכך מעורר את המידה העליונה ואת הרחמים על העולם.

מסופר, שבמלחמת ששת הימים שהו תלמידי ישיבת מיר עם השכנים וכל הסביבה במקלט הישיבה. ארטילריה חודרנית שטפה כברד של מתכת את ירושלים. בבנין נבעו פרצות מפגיעות ישירות של פגזים. אמות הסיפים נעו ובמקלט זעקו "שמע ישראל" ו"ה' הוא האלוקים".

אמר על כך הגאון ראש הישיבה ר' חיים שמואלביץ: מה צעקו היושבים במקלט? "ריבונו של עולם אנו בידך!" כסבורים אתם שזה מה שהציל אותנו? לא! אותנו הציל משהו אחר לגמרי!

לא הרחק ממני במקלט ישבה אשה הגרה בשכנות לישיבה, היא היתה עגונה מזה עשרים שנה שבעלה עזב אותה. יכולים אתם לתאר לעצמכם מה עלובים הם חייה. לנוכח נימת הכאב של ר' חיים יכול היה כל בר דעת לשער ואולי גם מעט לחוש את מרורות חייה של אותה עגונה אלמונית.

ר' חיים השתתק ונד בראשו בעצב, לפתע הלם בידו על הסטנדרט, ובקול שדמה לזעקת שבר הרטיט את הלבבות: היא הייתה כובסת! היא כיבסה את בגדיהם של אחרים והיא הצילה אותנו! ממוקום מושבי שמעתי אותה צועקת "ריבוננו של עולם אני מוחלת לכולם!" ותאמינו לי שהיה לה על מה למחול! כששמעתי זאת ידעתי שניצלנו! מה בעצם היא אמרה, חושבים אתם רבותי? - ריבוננו של עולם ראה מה אני מסוגלת! עשה גם אתה משהו! וזה בלי ספק הציל אותנו!

מכאן יש ללמוד, שאותה אשה עוררה את הרחמים העליונים בעולם ובזכות זאת ניצלו תלמידי הישיבה.

לכן צריכים אנו להתעורר ולהתעלות על מידותינו, ובעזרתנו גם הקב"ה ינהג איתנו לפנים משורת הדין וינהג עולמו בחסד. מתוך כך יצילנו ה' ויזכה אותנו לחזור בתשובה ולכל מיילי דמיטב.

בהצלחה!

"לא תשנא את אחיך בלבבך"

[ויקרא יט, יז]

יניב יעקב

הקדמה:

כולם מכירים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך", וגם לבודדים שאולי עדיין לא זכו לשמוע, די היה להם להביט בשם החוברת כדי לקלוט לפחות את רוח הדברים. דומה שאת הצד השני של המטבע פחות מכירים או שרוצים פחות להכיר.

הגדרת המצווה:

חל איסור לשנא בלב את אחד מישראל.

וזו לשונו של ספר החינוך [מצוה רלח]: "שלא לשנא שנאת הלב אחד מישראל, שנאמר (ויקרא יט, יז) לא תשנא את אחיך בלבבך. ולשון ספרא, לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב. וכמו כן בערכין [טז ע"ב] בשנאה שבלב הכתוב מדבר. אבל כשיראה לו שנאה וידוע שהוא שונאו אינו עובר על זה הלאו, אמנם הוא עובר על לא תקום ולא תטור, ועובר כמו כן על עשה, שנאמר (שם, שם יח) ואהבת לרעך כמוך. ומכל מקום שנאת הלב היא קשה מכל השנאה הגלויה, ועליה תזהיר התורה ביותר.

אם פגע בנו אדם או הקניט אותנו, מחובתנו לדבר עמו בגלוי ולדרוש ממנו הסבר להתנהגותו. משהבהרנו לו את תוצאות מעשיו ופתחנו בפניו את הדרך להצדיקם או להתנצל על מעשיו, עלינו להסיר מלבנו כל שנאה ולמחול לו בלב שלם. עבירה היא לשמור בלבנו טינה לזולת.

ולא הוצרך הכתוב לצוות על מי שהטיב עמו - כיוון שאין לו שום תרעומת עליו, וסביר שלא יבוא לשנוא אותו, אלא הזהירה גם על מי שהוא אויבו ומבקש רעתו והרע לו, - ונראה, שדבר קשה הוא לשלם טובה תחת רעה. גם הפתגם העממי קובע כי "מי שאוכל מר אינו יכול לירוק מתוק". אולם כיוון שציוונו יוצרנו על כך שמע מכך שהוא דבר שיכול להתקיים, שלא נתנה תורה למלאכי השרת ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו. אלא שצריך טרחה וגדולה והתמדה רבה בעניין (ועיין בחוברת זו במאמר של ידידי עודד הדן בנקודה זו בטוב טעם ודעת). בהמשך נבאר במה יש להתמיד וכיצד נעבוד בעניין זה ונשפר עצמינו.

טעמי המצווה:

- א. החברה האנושית אינה יכולה לתפקד כתיקונה בלא יחסים פתוחים וכנים בין בני אדם.
- ב. חשוב לא לשנוא, כיוון שהשנאה תעורר מדנים ומביאה לידי עבירות רבות, כגון: מחלוקת, לשון הרע, חובל, נוקם ונוטר וכהנה רבות ורעות.
- ג. בכל יהודי יש חלק אלוך ממעל, וכשאדם שונא את חברו, כביכול, הוא שונא את הבורא יתברך חלילה. כמו כן כל אדם הוא יצירה של השם, ועל כן מי ששונא אותו או פוגע בו בעצם פוגע ושונא את יצירת השם, ואם מזלזל בו מזלזל במי שיצר אותו. לדוגמא: אם מישהו שונא שולחן שאחר בנה, אז בעצם הוא אומר שמי שעשה את השולחן עשה לא טוב, וחלילה לומר על מעשי השם שאינם טובים.

דוגמא חיה לענין השלישי מוצאים אנו בגמרא [תענית כ, א-ב], ובשל חשיבותו ומוסר ההשכל שבו בחרתי לצטטו בשלמותו, אף שיש בו חריגה מנידוננו: "מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני

שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נעניתי לך, מחול לי! - אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? - אמרו לו: לזה שמטייל אחריך. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. - אמרו לו: מפני מה? - אמר להם: כך וכך עשה לי. - אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות".

רואים אנו, שאותו מכוער לא רצה להתפייס, ולבסוף הסכים רק לכבוד הקהל. בעצם באמירת המכוער לרבי אלעזר "לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית" רומז הוא לו "אני יציר כפיו של בורא עולם, ואם אתה לא אוהב אותי, אז יש לך בעיה עם מי שעשאני - עם השם יתברך חלילה".

רבי אלעזר "ידע בעצמו שחטא" - וע"פ דברנו הבין שחטא בכפליים, גם פגע ביהודי, וגם זלזל ביציר כפיו של הקב"ה (כאשר הדבר עלול להתפרש כפגיעה גם בה').

מתי עוברים על איסור לא תשנא את אחיך בלבבך ?

איסור זה אינו איזה איסור מופשט שכזה, או חומרה בעלמא. אי לכך חכמינו ז"ל הואילו לבאר ולהגדיר לנו מהו האיסור בפועל:

א. "לא מדבר עמו ג' ימים משום איבה": אם אדם הסתכסך עם חברו ובשל כך אינו מדבר עמו, ואפילו "שלום" אינו אומר לו במשך שלושה ימים - עובר אותו אדם על איסור "לא תשנא".

ב. "מבקש רעתו": אדם שמנסה לפגוע בחברו עקב תקרית לא נעימה שקרתה לו עמו - עובר על איסור "לא תשנא", ואפילו שעדיין לא עשה לו דבר בפועל (לא עבר משלב התכנון לשלב הביצוע).

ג. "שמח לאידו": אדם שרואה את חברו שפגע בו נפגע בכל צורה שהיא ועכשיו הוא שמח בפגיעה זו (מעין הנאה של נקמה) - עובר על איסור "לא תשנא", ואפילו שאין לו שום קשר לפגיעה.

אדם שעובר על אחד מהנקודות שהצגנו עובר על איסור "לא תשנא את אחיך בלבבך". אי לכך על האדם שנפגע מתברו לפנות אליו ולהציג בפניו את העוול שנעשה לו, או שהוא חושב שנעשה לו, ולבקש הסבר או התנצלות למעשה שהיה. ע"י כך יסגור את העניין הזה שהיה בניהם ויוכל להסיר השנאה מליבו. וכך כתב הרמב"ן, שאם חברך חטא נגדך ואתה מביא זאת לתשומת לבו, קרוב לוודאי שיוודה בחטאו ויבקש ממך מחילה. ואם יעשה כך - חייב אתה למחול לו.

אך כיצד נצליח לקיים מצוה זו ?

כמו שראינו, יש לעבירה גם ביטויים בפועל ולא רק ברגש אך עיקרה הוא ברגש ובשכל, וגם הדברים שאירעו בפועל נובעים מבפנים. אם כן כדי להימנע מעבירה זו נצטרך להתמודד עם הרגש והשכל הפנימי, באופנים הבאים:

א. **קבלת הדין**: האדם צריך לטרוח טרחה גדולה ובהתמדה רבה לחשוב מחשבות שמפי עליון תצא הרעות והטוב (וכמובן הכל לטובתו של האדם). האדם צריך לידע שכל מה שקורה לו צריך לקרות לו ומקורו מהשם. ואין אדם יכול להרע לחברו או להטיב או לנגוע במה שמוכן לחברו כמלא נימה בלי גזרת שדי, והרבה שלוחים יש למקום לעשות הטוב בעניו להנאתו של אדם בעולם הזה או בעולם הבא. עוד צריך האדם לידע, שאם זה קרה לו, סימן שזה היה מגיע לו וצריך לקרות לו, והשם הוא זה שגרם שיקרה לו, ואין זה חשוב ע"י מי עשה זאת השם יתברך, כי הרבה שלוחים למקום. זאת ועוד, דבר זה בא לעוררו לעניין מסויים שהוא לוקה בו ולעוררו לשוב אל השם ברוך הוא. וכשיעמיק במחשבה זו ויפנימה אל ליבו יוכל להרחיק ממנו כל השנאה.

ב. **תוקף האיסור**: יזכיר לעצמו שעובר בכל פעם על איסור מן התורה, ועוד שיכול איסור זה לגרור אחריו איסורים נוספים, בבחינת "עבירה גוררת עבירה".

ג. **מה התועלת בשנאה**: יחשוב כי מה יתן לו ומה יוסיף לו כי ישנא מישהו. רק הרגשה רעה בפנים ותחושת לחץ תמידית יהיו מנת חלקו, ואין זה בריא לא לגוף וכל שכן שלא לנשמה.

ד. **"הוי דן את כל האדם לכף זכות"**: דון את חברך לכף זכות, שעשה זאת בלי כונה, או שעבר עליו יום רע, או שיצר הרע התגבר עליו עתה והכניע. האם לא די בכך שעבר עבירה, עד שגם תשנאהו?! במקום זה, את כעסך ושנאתך תהפוך לרחמים ורחם עליו. ואל תשכח שגם ככה יעשו לך בשמים, שאת חרון האף ויהפכו לרחמים. תוכל לדונו לכף זכות גם באופן ש"דרך איש ישר בעניו", ובאמת הוא עיור בעניין וחושב בלב שלם שהוא צודק במעשה זה, ומה יש לך לעשות? וכי אם אתה היית בטוח שאתה צודק במשהו לא היית עושהו?!

ה. **חומרת השנאה:** יידע אדם שבעוון שנאת חינם נחרב ביהמ"ק, שנאמר "חנם נמכרתם" - רצונו לומר בעוון שנאת חינם נמכרתם "ולא בכסף (=דהיינו מצוות) תגאלו" - שאין עם ישראל נגאלים בעבור זה שיעשו הרבה מצוות בלבד. כי נמכרו בעבור שנאת חינם, ונגאל מהרה ע"י אהבת חינם. ויראה בעצמו כבונה אחת מחורבות ירושלים, וכי מי לא היה רוצה לבנות כמה מחומות בית קודשנו ותפארתנו.

סיכום:

עם ה'! חזק ונתחזק במחשבות טובות, קדושות וטהורות. נחשוב על רצונו של אבינו שבשמים, שביתו חרב ושמש, ועל השכינה שנמצאת בגלות ומבכה על ביתה שחרב; נשתף צערנו עימם, ונזכור תמיד שהכל מאתו יתברך. ע"י כך נחזק ליבנו ומוחנו באהבת ישראל ובאחדות ישראל, ובעבור זה ישלח לנו השם יתברך גואל צדק במהרה בימינו אמן ואמן.

לא תקלל חרש

נסים טושינסקי

נאמר בתורה [ויקרא יט, ד]: "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת
מאלקיך אני ה'".

חז"ל למדונו בענין זה שקיים איסור תורה לקלל כל אדם מישראל, בין אם
הוא חרש ובין שאינו חרש, בין שהוא שמע את הקללה ובין שלא שמע את
הקללה (ובכלל זה האיסור לקלל גם את עצמו).

הגדרת האיסור:

הקללה היא "הבעת רצון שתבוא רעה מסוימת לפלוני". למשל: שמעון כעס
מאוד על שכנו ואמר לבני ביתו: "אני לא אעשה לו דבר רע, אך אני מתפלל
לה' שיביא עליו את עונשו". בזה עבר שמעון על איסור תורה של לא תקלל.

בתורה לא צוין שיעור לגודל הקללה, לכן אסור מן התורה לקלל אפילו
בדבר קל שביותר, כגון: שמקלל את פלוני שיאבד פרוטה או אפילו שיאחר
את האוטובוס.

חומרת האיסור:

בשעה שאדם מקלל הוא עלול לעבור על איסורים נוספים פרט לעצם איסור
קללה, ולפנינו חלק מאיסורים אלו:

א. אדם המקלל בשם ה' עובר גם על "את ה' אלוקיך תירא", משום
שמוציא שם שמים לבטלה.

ב. עובר על "לא תשנא את אחיך בלבבך" כיון שהוא דורש רעתו.
ג. אם מקלל בפניו עובר גם ב"לא תונו איש את עמיתו", שהיא אזהרה על אונאת דברים (דהיינו איסור לצער אדם).

אם כן רואים אנו כי איסור "לא תקלל" הוא איסור חמור הגורר אחריו איסורים נוספים. איסור זה כ"כ חמור עד כי נכתב במדבר רבה: "המקלל את ישראל כאילו מקלל פני שכינה", ח"ו. ועוד נאמר בשם אחד מגדולי ישראל ש"קללה היא רעה חולה, למקלל והמקולל תחלק שלל". כלומר, ששניהם ייפגעו מאותה הקללה.

עוד מצינו, שהקב"ה הבטיח לישראל [במדבר כד, ט]: "מְבַרְכֶיךָ בְרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר". מכאן אנו למדים שאדם המקלל את חברו, שנוא הוא לפני הקב"ה, והקללה חוזרת אל המקלל. אם כן מה הרויח המקלל?! לא זו בלבד שלא הרויח אלא אף זו ש"זכה" לקלל גם את עצמו. לכן כמה צריכים אנו להיזהר באיסור "לא תקלל".

בהקשר לפסוק זה מן הענין לציין את דברי ספר תשב"ץ קטן [סימן תקלט], וזו לשונו: "גוי פגע בר' ישמעאל וברכו אמר ליה מלתך אמורה - ברוך תהיה מכל העמים פגע בו אחר וקללו אמר ליה כבר מלתך אמורה - אורריך ארוך".

חלות הקללה:

חז"ל מסרו לנו כמה כללים בקשר למצבים בהם הקללה עלולה לחול ומצבים בהם היא לא תחול, ונפרט את הדברים בע"ה:

א. **קללת הדיוט**: "אל תהיי קללת הדיוט קלה בעינייך". כלומר: גם קללה היוצאת מפי אדם פשוט עלולה לחול ולהזיק. ומצינו שקילל אבימלך את שרה וקללתו נתקיימה בזרעה.

ב. **קללת חכם**: "קללת חכם אפילו בחינם היא באה", "קללת חכם אפילו בתנאי היא באה". רואים אנו מכאן כי ככל שהאדם המקלל הוא יותר גדול וצדיק עלולה קללתו לחול ולהזיק. לכן יש להיזהר מאוד שלא להביא את החכם לידי כך שיקלל.

ג. **קללת חינם**: "קַלְלַת חֵנָם לוֹ (כתיב "לא") תִּבְא" [משלי כו, ב]. ע"פ הפשט: אם פלוני קילל בחינם דהיינו בלא שום הצדקה ובלא שהמקולל עשה עוול, הרי שהקללה לא תחול. לעומת זאת אמרו חז"ל שיש לדרוש את הפסוק כך: "קללת חינם - לו תבוא", מכאן שקללת חינם חוזרת על המקלל.

הצלה מקללה:

קיימים מספר דרכים בהם ינהג אדם שקללו אותו, או שקילל הוא את אחרים, והם:

א. כששומע קללה יענה: "לא כן יהיה, אלא גם ברוך יהיה".

ב. אם יקללוהו בני אדם אל ישיב להם דבר, אלא יהיה מן "הנעלבין ואינן עולבים", שעליהם אמר הכתוב "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

ג. אדם שקולל יעשה דבר מה שתחול עליו הקללה כגון: אם קיללו אדם שתטבע ספינתו בים - ישרה את בגדיו במים, שכביכול ייחשב לו כאילו טבעו בגדיו במים. מסופר בגמרא על אמורא שנהג כך כדי להנצל מקללה.

ד. יבקש המקלל מאדם גדול שיברכנו כיוון ש"אין קללה שורה במקום ברכה".

ה. יעשו המקלל והמקולל התרת קללות כפי נוסח הרש"ש.

סיכום:

עד כה ראינו את חומרת איסור "לא תקלל", באילו מצבים חלה הקללה וכיצד ינהגו אנשים ויזהרו מן הקללה.

אולם בהשקפה ראשונה נדמה שאין איסור קללה מצוי בינינו, והוא מצוי רק אצל אנשים ריקים וחסרי דעת. אולם לאחר התבוננות והעמקה נמצא כי בהחלט דבר זה מזדמן ושכיח, שהרי כל הבעת רצון עם איחול שתבוא איזו רעה על פלוני היא קללה ואסור מהתורה להביע רצון זה.

אין שיעור לגודל הרעה שאסור לאחל לחברו, וכשם שאסור לגזול אפילו פרוטה, כך אסור לקלל את חברו בנזק של פרוטה ולכן הכישלון בלאו זה מצוי לא מעט.

מי ייתן שנזכה לא להתקלל כלל, לא ע"י אחרים ולא ע"י עצמנו. ואם ח"ו נקולל, יהי רצון שיקויים בנו הכתוב "ולמקללי נפשי תידום", ושנזכה להיות מן הנעלבים ואינן עולבים.

ולסיום סיומת: יהי רצון שתבורכו מן השמים בכל מילי דמיטב (והמבין יבין).

שמירה על איכות חיים לשונית

אבישי לטין

במאמר זה נעסוק בע"ה בנושא שרבים ממעטים בערכו, בשל חוסר מודעות לחומרה שבו. לכן אנסה להגביר את הידע כמידת יכולתי, ולעסוק במקצת סגולותיו וחומרותיו של עניין זה.

עלי לציין, שכל דיני התורה בכל הקשור לדיבור, הכלולים בהגדרה התמציתית של "שמירת הלשון", מרכיבים בעצם את תרשים תכנותיו וכוונותיו של הבורא, לגבי האופן שבו יחיו בני האדם ביחד זה עם זה בשלום ובשלווה. כל החוקים והגדרים שהביאה לנו התורה בנושא זה הם בעצם כלים שהיא העניקה לנו כדי לעקור מליבנו את הכעס, את המרירות ואת הקנאה, וכדי להסיר מעם ישראל את המריבות, את הפגיעות ואת המחלוקות.

אם נתבונן בתוצאות דיבורנו ניווכח לדעת, שהם אלו - יותר מכל תכונה אנושית אחרת - המגדירים את אישיותנו. מה שאנו אומרים והאופן בו אנו אומרים את דברינו, בעצם קובעים מי אנחנו. אדם נרגז ופוגע מזוהה על פי ביטויי הכעס הפוגעים שלו. לעומתו, אדם נעים ומתחשב מזוהה ע"פ אמרותיו הנעימות.

אומר המהר"ל, שהאלוקים ברא את הלשון כך שהיא תשקף את תפקידה. פירוש הדברים הוא חשיפת העצמיות הנסתרת - תפקידה הוא לחשוף את מחשבותיו של האדם, את רעיונותיו ואישיותו. הלשון היא זו שבעצם לוקחת את היסודות החבויים באדם, ומעלה אותם על פני השטח באמצעות המילים.

הלכות שמירת הלשון הן הכוונות המעשיות של הקב"ה כיצד להשתמש ביכולת הזו, המגדירה את מהותנו. לכן הלכות שמירת הלשון מונעות אותנו בעצם מן הכאב והעצב בחיינו. למעשה, טמון כאן עיקרון פשוט: "ברגע שאדם מסלק מתוך אוצר מילותיו את השלילה, הרכילות, לשון הרע והמחלוקת, באופן אוטומטי הוא משפר לחלוטין את חייו ואת חיי כל הסובבים אותו".

מאחר ואנו לא מספיק מודעים לאיסורים החמורים הכלולים בלשון הרע, הצליח כח הרסני זה לחלחל במשך דורות ולהצטייר כהיבט אנושי בלתי מזיק. אולם לא קשה להבחין ברע שנגרם בעקבות לשון הרע, משום שאם נבדוק נשים לב שגם בהיבט הטבע האנושי, התכונות המזינות את לשון הרע הן בעצם: יהירות, כעס, קנאה גישה ביקורתית, הסתכלות שלילית, והם מרכיבי הנוסחה הממריצה והמחוללת את לשון הרע.

לעומת זאת, כאשר נבדוק את שורשן של מילים טובות ונעימות נגלה שהן מבטאות את ההיבטים הנעלים ביותר של אישיות האדם: ענוה, רצון להימנע ממריבות, התמקדות בטוב ואהבת ישראל.

על כך כותב רבנו בחיי אבן פקודה בספרו חובת הלבבות: "והלשון קולמוס הלב ושליח המצפון". במילים אחרות: הפה הוא זה המבטא את רחשי הלב, ופה המקיא ארס איננו אלא מוצא הלב אשר יצר את הרעל. התורה מדגישה את הקשר ההדוק שבין המילים והלב ומדריכה כל יהודי לעמול על סילוק האפילה והגברת האור.

כתב דוד המלך ע"ה [תהלים לד, יג-יד]: "מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב? נצר לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה". ויש לשאול: מדוע הוסיף נעים זמירות ישראל את המילים "לראות טוב"?

התשובה היא, שלראות טוב - לראות את הטוב שבזולת ובחיים - הוא המנוע המפעיל את שמירת הלשון. "לראות טוב" היא המטרה, אך התורה אינה מסתפקת בזאת, היא גם סוללת את הדרך לקראת המטרה הזו ע"י צעדים מעשיים - הלא הם הלכות שמירת הלשון, שבאמצעות שינון אותן הלכות וקיומן מכשיר עצמו כל יהודי לראות את הטוב שבזולתו. יוצא איפוא, ש"לראות טוב" משמש שתי משמעויות: הוא גם התכלית וגם המניע לקיום מצוה זו. כי מתוקף ההבטה על התכלית נוצרת ההנעה לקיים את הלכות שמירת הלשון.

על חומרתו של עוון זה :

אמרו רבותינו [ערכין טו, ב]: "תנא דבי רבי ישמעאל: **כל המספר לשון הרע - מגדיל עונות כנגד שלש עבירות, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים**, כתיב הכא: לשון מדברת גדולות, וכתיב בעבודת כוכבים (שמות לב) **אנא חטא העם הזה חטאה גדולה**, בגילוי עריות כתיב (בראשית לט) **ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת**, בשפיכות דמים כתיב (בראשית ד) **גדול עוני מנשוא**".

ונאמר בתלמוד: "**ארבע כיתות אינן מקבלות פני שכינה**: כת ליצים, כת שקרנים, כת חניפים, **וכת מספרי לשון הרע** [סנהדרין קג].

על חומרת שמירת הפה בכלל, ולא דוקא בענין לשון הרע, אמרו חז"ל [פסחים קיג, ב]: "**שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן: המדבר אחד בפה ואחד בלב**, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי". ועוד אמרו [סנהדרין צב, א]: "אמר רבי אלעזר: כל המחליף בדיבורו - כאילו עובד עבודה זרה", ופירש רש"י שמשנה דיבורו שלא יהא ניכר.

רבות עוד נאמר ונכתב בחומרת עוון לשון הרע, ולא לחינם מוזכר עוון זה פעמים רבות כל כך בתורה ובתלמוד, משום שלא מספיק שיהיה האדם תלמיד חכם ובעל ספר, אם חסרה לו מידה בסיסית וחשובה זו, שאם לומד כל היום ובסופו של יום חוטא בדיבורו ומדבר על פלוני ואלמוני מחסיר הוא פרט חשוב ועקרוני ביהדות, שהקדישה חשיבות רבה כל כך למילים היוצאות מפי האדם. מאחר והמילים הם כלי אשר טמון בהם כוח להעלות את הרגיל והשגרתי למדרגה של קדושה, הם הופכות כוס יין סתמי לקידוש, ככר לחם של חול לקרבן מנחה ובעקבות משפט אחד ("הרי את מקודשת לי...") נעשים איש ואישה לזוג יהודי המאוחד באמצעות קדושת חיי הנישואין.

אבל יותר מכל, מהוות המילים את האמצעי היחיד שדרכו יכול יהודי להגשים את התכלית למענה נברא - למלל את גדולתו של הקב"ה ואת מציאותו בעולם הזה. הדברים רמוזים בפסוק העוסק בבריאת העולם וייצָר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשֵׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" [בראשית ב, ז], ותרגם אונקלוס "והות באדם לרוח ממללא", כי מהות חיינו של האדם באה לידי ביטוי במילול היוצא מפיו, כי לשם כך נברא, ואוי ואבוי למי שאינו מודע לחשיבות מוצא פיו כי מועל הוא בקודשים.

יהי רצון שנזכה לממש את ייעודנו, להוציא מפינו דברים חיוביים (דברי תורה ודברי עידוד וחיזוק), ומצד שני שנזכה לשמור על פינו, שלא להוציא ממנו דברים בטלים או שליליים. מתוך כך נרוויח שכר עצום בעולם הזה ונאכל את פריו בעולם הזה בדמות איכות חיים משובחת.

כינויי שמות

מתניה שוורץ

פתיחה:

לקריאת שם הילד ע"י הוריו בשעת היוולדו יש משמעות גדולה. לכן יש חשיבות עליונה שיבחרו שם טוב בעל משמעות שתשפיע עליו לכל חייו ומרו רבותינו שההורים מקבלים מעין נבואה בבחירת השם.

כיום, עדים אנו לתופעה מצערת בה אנשים מסויימים מקצרים את שמם, כגון יצחק - איציק, יחזקאל - חזי. ועוד חמור מכך התופעה שנפוצה של כינויי שמות גנאי, המעוותות את המציאות ופעמים רבות אף פוגעות באותו אדם שמכנים אותו בהם. לפעמים מגיע מצב שכבר נשתכח שמו של האדם וזוכרים רק את הכינוי.

במאמר זה ננסה לברר האם מותר לקרוא לאנשים בכינויי גנאי, בכינויי שמות או בקיצורי שמות.

מקור האיסור:

אין מקור מפורש בתורה לאיסור כינוי שם אך אפשר לדייק זאת משתי מקורות, והם:

א. "ואהבת לרעך כמוך" - שיש לנו חובה לאהוב את החבר כמו שאתה אוהב את עצמך, ממש "כמוך", וכמו שלא תרצה שיקראו לך בשם גנאי, כך אל תכנה לאחר, כי מה ששנאוי עליך אל תעשה לחברך. אם כן ודאי שיהיה אסור לכנות שם גנאי לחבר שלא בהסכמה.

ב. "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא" - כותב על כך הרמב"ם [ספר המצוות, מצוות לא תעשה שג]: "שהזהירנו שלא לבייש קצתנו לקצתנו. וזה העון אשר יקראו אותו (אבות ג, יא) מלבין פני חבירו ברבים. והאזהרה שבאה בזה הוא אמרו 'הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא', ובספרא מניין אם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים יחזור ויוכיח? תלמוד לומר הוכח תוכיח, יכול אפילו את מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר לא תשא עליו חטא". כלומר, התורה מזהירה אותנו שגם כשאנו באים לתקן ולהעיר לחבר צריך להיזהר שלא תבוא לתקן ונמצאת מקלקל, כי יתכן שתהיה לך עבירה אם הוכחת אותו ופגעת בו. קל וחומר בן בנו של קל וחומר אם אתה מכנה שם שפוגע, כי ודאי שיהיה אסור לפגוע בבן האדם ולכנות אותו בשמות גנאי. אבל בשמות שאינם של גנאי ואינו מתבייש מכאן לא מוכח לאיסור.

דוגמאות לשמות גנאי מן המקורות:

- א. "כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו" (תהלים נה, יג) - זה דואג ואחיתופל שהיו מחרפין אותו, לא היו שונאי והיו מחרפין אותי ולא קוראין אותי בשמי אלא 'מדוע לא בא בן ישי', 'ראיתי את בן ישי', 'הנה ראיתי בן לישי' [במדבר רבה יח, יז].
- ב. "ויאמר משה אל שפטי ישראל וגו'" - הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא, אמרו לו: אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? [במדבר רבה פרשה כ] כלומר לא קורא למשה בשמו הפרטי אלא בן עמרם, שכוונתו לגנאי.
- ג. "ויהס כלב אל משה" - צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם. השומע היה סבור שבא לספר בגנותו [סנהדרין פב, א].

מדוגמאות אלו אנו רואים, שאם משנים את שמו של האדם לשם אחר או אפילו לשם אביו הדבר אסור כשכוונתו לגנות אותו.

חומרת האיסור:

אמר רבי חנינא: ... כל היורדין לגיהנם עולים, חוץ משלשה שיורדין ואין עולין. ואלו הן: הבא על אשת איש, והמלבין פני חברו ברבים, והמכנה שם רע לחבירו. שואלת הגמרא: מכנה היינו מלבין! ומשיבה שהחידוש הוא שמכנה שם רע לחברו אסור אפילו אם הוא רגיל בו, וכבר אין בו משום הלבנת פנים [בבא מציעא נח, ב]. מפרש רש"י, שאפילו שכבר הורגל בכך שמכנים אותו כן, ואין פניו מתלבנות, ומכל מקום - זה להכלימו מתכוין.

מן הענין להביא את דברי הגמרא העוסקת ב"מלבין פני חברו ברבים", שכן בדרך כלל מי שמכנה שם רע לחברו בא לידי הלבנת פניו, וזו לשונה: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חברו ברבים. - מנא לך? - מדדרש רבא. דדרש רבא: מאי דכתיב (תהלים לה) ובצלעי שמחו ונאספו... קרעו ולא דמו. אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה? - ואני אומר להם: מיתתו בחנק, ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין את פני חברו ברבים - אין לו חלק לעולם הבא. ואמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים" [בבא מציעא נט, א]. לכן, אם אדם קורא לחברו בשמות גנאי והחבר נפגע מזה, ודאי נכלל בגדר מלבין פניו עם כל המשתמש מכך.

וכתב הרמב"ם [דעות פרק ו הלכה ח] אע"פ שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו, עון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו. וכן כתב בספר שערי תשובה [לרבינו יונה שער ג ד"ה קמ ועוד] הנה כי דימו המלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו בשגם הוא מלבין פניו אל הבא על אשת איש, שהוא מן העבירות שיהרג עליהן ואל יעבור.

יוצא איפוא, שעוון זה עצום ורב הן מעוצמת האיסור החמור (שהשווה לאיסור אשת איש ול"מלבין פני חברו ברבים"), והן מפאת העונש הכבד המוטל עליו (יורד לגינהם ולא עולה ואין לו חלק לעולם הבא).

גדרי האיסור:

בושה: מהרמב"ם משמע, שרק אם חברו מתבייש בכך עובר על האיסור, וההסבר בגמרא לעיל "אפילו שדש בה" כלומר שאמנם אין פניו מתלבנות אך הוא מתבייש קצת. אולם מרש"י לא משמע כך, שכן כתב "כבר הורגל בכך שמכניס אותו כן, ואין פניו מתלבנות, ומכל מקום - זה להכלימו מתכוין". כלומר שהאיסור חל אפילו אם האדם אינו מתבייש, כל עוד שכוונתי הייתה לפגוע בו, וכך הביא להלכה בספר "לרעך כמוך" שאם כיוון לפגוע בחברו עובר באיסור זה גם אם חברו אינו נפגע.

קריאת כינוי בקביעות:

בעניין מלבין פני חבירו ברבים כתב הרמב"ם [הלכות תשובה פ"ג ה"ד] שאין לו חלק לעולם הבא רק אם רגיל בזה. בשו"ת אגרות משה [חיים ח"ה סימן כ] הרחיב את הדברים וציין שהוכחתו של הרמב"ם היא מכך שדימו דין מלבין פני חברו לרוצח, ולא שמענו שרוצח יאבד חלקו לעולם הבא. לכן הצריכה

הגמרא להביא טעם מיוחד שעוון זה חמור מרוצח, כי מי שרגיל בזה, אינו חושש לרציחה זו, כי לא מת ממש, אף שיודע גם כן שהוא צער גדול להאדם כרציחה. או שלא מחשיב זה לרציחה כלל, כי הוא כופר בטעם זה שאמרו חכמים כלל. והרגיל בדבר זה תמיד משמע דהוא מחמת שאינו חושש לרציחה, ואינו חושש לדברי חכמים. ואם אך היה נזהר בזה מלהתרגל בהלבנת פנים מאחר שאמרו חכמים שהוא כאילו שופך דמים, אף שאינו מבין הטעם, וודאי יש לו חלק לעוה"ב. אבל כשאירע איזה פעם שבייש את חברו בהלבנת פנים, אין חל על זה דין האמור, כיון שניתן לומר שהדבר אירע מצד יצר כעסו ויצר גאוותו וכדומה, שאירע לפי שעה, שאין לדונו אלא על מעשה חטא זה. שאף שהוא חטא גדול וחמור מאד, הוא וודאי קל הרבה מרציחה ממש, שיש לו חלק לעוה"ב. ולכן עצם הדבר וודאי ברור שהוא דווקא ברגיל.

הלכה למעשה [מהספר "לרעך כמוך"]:

- א. אסור לכנות שם רע לחברו והוא בכלל איסור הלבנת פנים, והרגיל בכך אין לו חלק לעולם הבא. האיסור חל בין על זה שהמציא את הכינוי ובין על המשתמש בו.
- ב. אם כוונתו לביישו, אף שהאדם לא מתבייש, או שאין כוונתו לביישו אבל הוא מתבייש, הרי הוא בכלל האיסור. אבל אם אין כוונתו לביישו בכינוי זה וגם הוא הורגל בו ואינו נפגע ממנו אין בדבר איסור (אלא שצריך להיזהר ולהימנע מלקבוע שהוא לא נפגע כי פעמים שאדם נפגע ואפילו אם ישאלוהו יאמר שלא נפגע).
- ג. אדם שיש לו שני שמות והוא מקפיד לקרוא לעצמו בשמו הראשון כי מתבייש בשם השני אסור לקרוא לו בשם השני למרות שזה שמו האמיתי.

ד. בכלל האיסור לכנות שם לחברו, חל איסור על כינויים הקשורים למומים שיש בו, וכן אסור לשבש שמו של אדם אם כוונתו לגנאי, אך לשם חיבה מותר.

כינויים שאינם של גנאי:

"שאלו תלמידיו את רבי זירא: במה הארכת ימים? - אמר להם: ... , ולא ששתי בתקלת חבירי, ולא קראתי לחבירי בחכינתו, ואמרי לה בחניכתו" [מגילה כח]. ופירש רש"י, שלא קרא לו בכינוי גנאי שכינו לחברו, ואפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו שם דופי". יוצא לפי רש"י ששני המקרים שהוזכרו בדבריו עוסקים בכינוי לגנאי אלא שהשני בא לו ממשפחתו.

על כך כתב המהרש"א [חידושי אגדות מגילה כח, א]: רש"י גרס מלשון חניכה וחכינה ופ' שניהם לגנאי ודופי, וקצת קשה דאם כן מה החידוש והמעלה של ר' זירא, שהרי המכנה לגנאי אין לו חלק לעולם הבא משום דאזיל סומקא ואתי חיורא, ואם כן כך גם כאן בחניכה וחכינה לגנאי. אבל בספר "ערוך" גרס בתרוייהו מלשון חניכה, אלא שגרס "ולא קראתי לחבירי בחניכתי" - שלא כניתי לו שם, "ולא בחניכתו" - שאפילו שם שכינו לו אחרים לא קראתיו עכ"ל. ולפי זה מצינו לפרש שאפילו כינוי שלא נעשה לגנאי היה נוהג ר' זירא להחמיר ולא להשתמש בו.

כלומר, שרבי זירא זכה לאריכות ימים על שלא קרא לחברו בכינויי גנאי ושהיה נזהר אפילו בסתם כינוי שלא של גנאי שבא לו ממשפחתו.

ע"פ מידת החסידות האדם צריך להתרחק ולהיזהר לא רק מלבייש את חברו, אלא ישתדל גם בנתינת כבוד וחשיבות לחברו, לקוראו בשם שבו הוא מתכבד או בשם שאהוב עליו.

הלכה למעשה [מהספר "לרעך כמוך"]:

בכלל מידת החסידות שלא לקרוא לאדם בן פלוני אלא דווקא בשמו האישי שבו מתכבד בו יותר. אבל שלא בפניו מותר לקרוא בכינויים שאינם של גנאי אם אין כוונתו לגנאי. וכן אנשים שיש להם בנוסף לשם הרגיל שם לועזי מידת החסידות שלא לקרוא להם בשם הלועזי.

יהי רצון, שנזכה להפנים ערכים אלו, ונשתדל לא לכנות שם לחברינו ולא לקוראם בכינויי גנאי כאלה ואחרים. מתוך כך נשפר את האווירה החברתית בסביבתנו ונזכה גם למעלות רוחניות הטמונות בשמירת הלשון מסוג זה.

אונאת דברים

נתנאל טובול

בפרשת בהר מביאה התורה [ויקרא כה, יז] "ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם".

שלושה פסוקים קודם לכן [פסוק יז] מופיע פסוק דומה "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו". רש"י על פסוק יז מסביר את כפל הלשון, שכאן הזהיר על אונאת דברים, ו'אל תונו' דיבר על אונאת ממון, שהיא מכירת חפץ למעלה משווי ברמאות.

כעת נתוודענו למושג חדש "אונאת דברים", וצריכים אנו להבין מהי משמעותו של מושג זה.

ואלו הם דברי הגמרא [בבא מציעא דף נח עמוד ב]: "משנה. כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים. לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך... גמרא. תנו רבנן: 'לא תונו איש את עמיתו' - באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממון? כשהוא אומר 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך' - הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקיים 'לא תונו איש את עמיתו' - באונאת דברים. הא כיצד? אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך, אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה. אם היו יסורין באין עליו, אם היו חלאים באין עליו, או שהיה מקבר את בניו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב (איוב ד) הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך זכר

נא מי הוא נקי אבד. אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו, לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה - ויודע בו שלא מכר מעולם. רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך".

מדוגמאות אלו שמנתה הגמרא, למדים אנו, שהקו המקשר בין כולם וההגדרה של אונאת דברים היא: צער הזולת.

שורש המצווה:

ספר החינוך מבאר, שטעם המצוה הוא לתת שלום בין הבריות, וידועה מעלתו הגדולה של השלום, שהברכה שרויה בו, כדברי המשנה: "לא מצא ה' כלי המחזיק ברכה לישראל אלא השלום", ושבאמצעותו ובו נוכל לקבל ולהכיל את כל השפע והברכה שהקב"ה מעניק לנו. מכאן, שכל אדם שנזהר ונשמר מלצער את חברו, הוא בעצם שותף פעיל בבניית הכלי שמכיל את כל השפע והברכה של ישראל!

וכמו שמעלת הדבר גדולה, כך גם עצומה חומרתו:

בהמשך הגמרא שהבאנו לעיל נכתב כך: "אמר ר' אליעזר: הכל נפרע בידי שליח - חוץ מאונאה", שעל עוון אונאה הקב"ה דן בכבודו ובעצמו, והפורענות ממהרת לבוא רחמנא ליצלן. עוד נאמר שם בשם ר' אבהו: "שלושה אין הפרגוד ננעל בפניהם: אונאה גזל ועבודה זרה". ופירש רש"י שם, שפרגוד היא המחיצה המפרידה בין השכינה לצבא מרום ולמקטרגים, ועל עבירות אלו הפרגוד לא ננעל כדי להסתירם, ונשארות הם תמיד לנגד עיני הקב"ה עד שייפרע ויעניש את החוטאים.

- חז"ל מנו שלושה הבדלים שבהם אונאת דברים חמורה מאונאת ממון:
- א. באונאת דברים נאמר: "ויראת מאלוקיך", ביטוי המראה על תוקף הדבר וחומרתו.
  - ב. אונאת ממון היא פגיעה בממון הזולת, בעוד שאונאת דברים היא פגיעה בנפשו.
  - ג. אונאת ממון ניתנת להשבה בקלות, אך אונאת דברים כמעט ובלתי אפשרי להשיבה (לפייס את המצטער עד למצב שייעלם כאבו הנפשי לגמרי).

לאחר שהגדרנו מהי אונאת דברים, שורש המצווה, מעלתה וחומרותיה, נבוא לבאר בעז"ה אופני אונאה עיקריים. במשנה ובברייתא שציטטנו למעלה, הובאו מספר דוגמאות על אונאת דברים. נשתדל לדלות כללים ויסודות הלכה למעשה בגדרי הונאה אסורה, שהמכנה המשותף שלהם כאמור הוא צער הזולת:

הזכרת מעשי העבר: "אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים". בעל תשובה, מבין שחטאי העבר שלו היו אסורים ויש לו לשוב ולכפר עליהם, ולכן הזכרת המעשים הרעים גורמת צער רב לאדם, והמזכיר עובר על "לא תונו".

הזכרת מעשי אבות: "אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך". גם הזכרת מעשיהם הרעים של אבותיו גורמת לאדם צער, וגם זה בכלל "לא תונו". הוא הדין בשאר קרובים (לא רק באבותיו), אם הדבר גורם לו צער. ומובא מעשה במסכת יומא [דף עא, ב], בכהן גדול שיצא מבית המקדש וכל העם הלכו אחריו. כיון שראו את שמעיה ואבטליון, עזבו אותו והלכו אחריהם. בסוף ההליכה, כשבאו שמעיה ואבטליון להיפרד לשלום מהכהן, אמר להם: לכו בני עמים לשלום (לעג להם ע"י הזכרת העובדה שהם גרי צדק). ענו לו:

אנו אמנם גרים, אבל הולכים בדרכו של אהרון ואוהבי שלום, אבל אתה מבניו של אהרון אך לא הולך בדרכו ומאנה (ומצער) אותנו.

בירור מחירים: "לא יאמר לו: בכמה חפץ זה? והוא אינו רוצה ליקח". ישנם כמה טעמים מדוע בירור מחירים ללא כוונה לקנות נחשב לאונאה. המאירי, בפירושו הראשון, מסביר שהטעם הוא מפני שלאחר תשובת המוכר, הקונה מתבייש לומר שהוא מלכתחילה לא התכוון לקנות, ולכן מתחמק בתירוץ שהמחיר יקר, ואחרים שומעים זאת ובכך נגרם הפסד לקוחות למוכר. הרשב"ם בפסחים מסביר שיש חשש שבזמן שהמוכר מקדיש ל"בירור המזויף" של הקונה הוא מפסיד לקוחות שבאמת מעוניינים. המאירי, בפירושו השני, מוסיף טעם אחר ואומר שהטעם הוא שהקונה גרם צער בלב המוכר, כי הוא הפיח בו תקווה שהוא הולך למכור, ועתה נכזבה תוחלתו. והראב"ד בפירושו לספרא אומר שהמוכר הצטער כשלבסוף יבין שהקונה רק רצה להתלוצץ עליו.

אם כך, כיצד מותר לברר מחירים?

אצל העובד, שאינו בעל הבית מותר לברר כי אינו מצטער על זה שלא מכר, ובלבד שלא יטען המחיר יקר בנוכחות אחרים ולא יעסיק את העובד בצורה שיהיו לקוחות שלא יקבלו שירות (הסכים לזה מרן הגר"ח קנייבסקי, והוסיף שאפילו אם יש אונאה קלה לעובד שלא מכר, אין אונאה זו בגדר אונאת דברים). וכן אם אדם מודיע: "אני רק מברר מחיר", הדבר מותר משום שבאופן זה המוכר לא יתאכזב, וגם ידאג במקרה זה שלא יעקבנו הרבה, שלא יפסיד לקוחות.

פרסום מכירה: אסור לאדם לפרסם אודות סחורה מסוימת פרסום כוזב, או אם אינו מתכוון למכור, כי יש צער והפסד לקונים.

תקוות שווא: אסור ליצור אשליות ותקוות אצל הזולת כשידוע מראש שאין להם בסיס אמיתי. דוגמה: בני זוג שנפגשים למטרת חתונה, כשלאחד מהם אין כוונה רצינית, הוא יוצר אשליה אצל השני, ועובר על אונאת דברים.

אונאת דברים בכתב: אסור להונות אדם ע"י כתיבת דבר שיצער אותו. וב"חפץ חיים" [חובת השמירה] מובא, שאדם שציער את חברו בכתב ופרסם את כתביו, צריך לקנות את כל ההוצאה ולהשמידה.

פנים רעות: בספר יראים כתוב שאדם שהראה פנים רעות וזועפות לאחר כדי לצער, עובר על "לא תונו איש את עמיתו".

הכעסה או הקנטה: המכעיס את חברו או מקניטו עם כוונה להכעיסו עובר על אונאת דברים.

הפחדה פתאומית: המפחיד או מבהיל אדם עובר על "לא תונו" שהרי גורם לו צער (בכלל זה כל אופני האיום: תפיסה בגרון, הוצאת סכין, אקדח, וכיוצ"ב). באיסור זה נכלל גם איסור הודעת בשורה רעה בבת אחת, אלא צריך להודיע ברמז ובאופן הדרגתי כי הודעה פתאומית מוסיפה צער על עצם הבשורה. צריך להיזהר גם בבשורה טובה שהודעה פתאומית יכולה להכניס את האדם למצב סכנה מתך ההתרגשות הרבה (כמו שנהרו אחי יוסף בהודיעם על מציאת יוסף).

הטלת אימה: אדם שמטיל אימה על אחרים שלא לשם שמים עובר על איסור אונאת דברים, שהרי מצערם. אסור להטיל אימה לתועלתו האישית, כשאין בה צורך, כגון להפחיד ילד שמרעיש ע"י איום שהכלב ינשך אותו. וכן אסור לבעל הבית לאיים בפיטורים על עובדיו על מנת שיזדרזו.

להקיץ משינה: אסור להקיץ אדם ישן נגד רצונו כי בזאת גורם לו צער ועובר על "לא תונו". אמנם לתפילה ולצורך מצווה מותר, אבל אין להוסיף על אונאתו שלא לצורך.

הכאה וקללה: אדם המכה או מקלל את חברו עובר ב"לא תונו", חוץ מהאיסורים שנתייחדו להכאה וקללה, כי פשוט שמצער.

גרימת גועל ומיאוס: אסור לאדם לעשות מעשה בפני חברו שגורם לו גועל ומיאוס. לצערנו, דבר זה מצוי מאד ועלינו להיזהר בו. באיסור זה נכללים מספר מקרים:

א. אדם שהוציא ליחה מאפו והלך ובא אחר ונגעל, עתיד ליתן את הדין.

ב. אדם שמגהק, מתעטש ומפקק - יכסה פיו.

ג. אם אכל אוכל מסריח (שום, בצל וכדומה) ישטוף את פיו, כי יהיה מאוס בחברת בני אדם. כמו שאמר המלאך המגיד למרן הבית יוסף: "איך היית רוצה שאדבר עמך ואכלת צנון? לכן היזהר אל תאכל ממנו כי אם מעט מזעיר".

המתנה בחינם: אדם הגורם לחברו שימתין לו בחינם, אם הממתין הצטער ויתענה - עובר הוא ב"לא תונו".

אונאת אשתו: חומרה רבה נודעת לאיסור של צער האשה, ואלו הם דברי הגמרא [בבא מציעא נט, א]: "אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה". אם לצערכל אדם הדבר אסור, לצער את אשתו - על אחת כמה וכמה!!! ובגמרא מסופר, שאפילו כאשר הצער אינו מכוון, יש מצבים בהם הבעל יענש, ואפילו בלי שאשתו תבקש את רעתו.

לסיום, נביא את מעשה מרבותינו התנאים [בבא מציעא מט:]: שיראה לנו עד לאן מגיעה חומרת אונאה וצער הזולת:

חכמי ישראל נחלקו בנוגע לשאלת טהרתו של תנור מסוג מסויים (תנורו של עכנאי). רבי אליעזר הגדול טיהר, ושאר כל חכמי ישראל ובראשם רבי יהושע - טימאו. רבי אליעזר הביא את כל הנימוקים שבעולם כדי לטהרו אך לא קיבלו. או אז עשה מספר ניסים שיוכיחו כי הצדק עמו. למרות הניסים המופלאים לא קיבלו חכמים ראיות אלו. גם כשיצאה בת קול מהשמיים ואמרה שהצדק עם רבי אליעזר, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמיים היא", אלא "אחרי רבים להטות". בעקבות מעשה זה הביאו חכמים באותו היום את כל הטהרות שטיהר רבי אליעזר, שרפו אותם לפניו וברכוהו (יש אומרים שנידו אותו ויש אומרים ש"רק" הרחיקוהו מבית המדרש). כששמע רבי אליעזר על נידויו ע"י רבי עקיבא, קרע בגדיו ובכה. אשתו של רבי אליעזר, שהייתה אחותו של רבן גמליאל, פחדה שצערן של בעלה יפגע באחיה הנשיא, שכן הדברים היו גם על דעתו. לכן מאותו היום לא הייתה נותנת לבעלה ליפול על אפיו בתחנון. יום אחד דפק עני על הדלת וביקש צדקה. היא פתחה לו, וכשחזרה, ראתה את רבי אליעזר שנפל אל אפיו. אמרה לו: קום, הרגת את אחי. אכן, באותו זמן, יצא כרוז שנפטר רבן גמליאל. אמר לה רבי אליעזר: איך ידעת? אמרה לו: יש בידי מסורת מבית אבי שכל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה, והסיבה היא שאונאה היא צער הלב, שבעקבותיו גם מורידים דמעות והפורענות ממהרת לבא.

בית המקדש נחרב בעוון שנאת חינם, ויבנה, בעזרת ה', רק ע"י אהבת חינם. אם נקבל על עצמנו להישמר מגרימת צער לזולת, לשים לב ולדאוג לכבודו, אז ייכון השלום וכל הברכות והשפע יחולו על ישראל, והעולם כולו יואר באור טהור ואמיתי יותר ויתקרב יותר ויותר לתיקונו. אמן.

עד כמה צריך לבקש סליחה?

אמיר דהאן

פתיחה:

בקשר בין חברים לפעמים מתגלעים חילוקי דעות, שלא פעם מובילים לפגיעה של אחד בשני. ההלכה קובעת שרובצת על הפוגע חובה לבקש את מחילתו של הנפגע. במאמר זה נדון בע"ה בגדרי המחילה, ובעיקר בשאלה עד כמה צריך להשקיע את כוחו בבקשת המחילה?

מקור הדין:

כותבת המשנה [יומא דף פה עמוד ב]: "עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו".

בהמשך [דף פז, א] מגדירה הגמרא את גדרי בקשת המחילה, וכך כתבה: "אמר רבי יצחק: כל המקניט את חבירו, אפילו בדברים - צריך לפייסו, שנאמר בְּנֵי אִם עָרַבְתָּ לְרַעַךְ תִּקְעֶתָ לְזָר כְּפִידָה, נֹקְשֶׁת בְּאִמְרֵי פִידָה נִלְפָדְתָּ בְּאִמְרֵי פִידָה, עֲשֵׂה זֹאת אִפּוֹא בְּנֵי וְהִנָּצַל כִּי בָאתָ בְּכַף רַעַךְ לְךָ הַתְּרַפָּס וְיִרְהַב רַעֲיָה, אִם מִמּוֹן יֵשׁ בִּידֶךָ - הִתֵּר לוֹ פֶּסֶת יָד (=אפילו אם זה יעלה לך בממון רב עשה זאת), ואם לאו - הרבה עליו ריעים. אמר רב חסדא: וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם... רבי יוסי בר חנינא: כל המבקש מִטו (=מחילה) מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים... ואם מת - מביא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו, ואומר: חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי שחבלתי בו".

על פי גמרא זו פסק מרן השולחן ערוך [אורח חיים סימן תרו סעיף א]: "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו; אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו; ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו (מיהו יאמר אח"כ לפני עשרה שבקש ממנו מחילה) ואם הוא רבו, צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס. הגה: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה, ואם הוציא עליו שם רע, אינו צריך למחול לו".

גדרי בקשת מחילה ג' פעמים:

כפי שראינו בשולחן ערוך, אם הנפגע לא התפייס ישנה חובה על הפוגע ללכת אליו שלוש פעמים עם שלושה אנשים. זאת עלינו לדעת, שאין חובה על הפוגע להביא בכל פעם שלושה אנשים אחרים, אלא יכול לבקש מחילה עם אותם שלושה. כמו כן אין חובה בכל פעם ללכת ולבוא, אלא מספיק שימתין מעט בין פיוס לפיוס. חשוב שבכל פעם שמפייס את חברו ישתמש בנוסח מחילה שונה מקודמו (ולא בקשת מחילה בנאלית שחוזרת על עצמה, כגון "אתה מוחל? אתה מוחל? אתה מוחל?). כך ראינו במסכת ברכות [דף כח, א] שרבן גמליאל הלך לפייס את ר' יהושע, ובפעם הראשונה ביקש ממנו מחילה ולא נענה לו. לאחר מכן אמר עשה "עשה בשביל כבוד אבא" והסכים להתפייס.

חשוב לציין את פסקו של הרמ"א, שאם האדם לאחר בקשת המחילה שלוש פעמים לא נתרצה, יספר זאת לפני עשרה בני אדם, בכדי פרסם את הדבר שעשה כל מה שמוטל עליו.

שואל "הפרי חדש": מדוע לא צריך לחכות למחילה, אלא מספיק ללכת שלוש פעמים. **והשיב,** שהרי לא נאמר במשנה "עד שיתרצה חברו", אלא

"עד שירצה את חברו", והרי ריצהו. כלומר, אם אחרי שלוש פעמים לא סלח, הרי שריצהו, ומכאן ואילך אין זקוק לו. הקב"ה מצידו מוחל לו, מכיוון שראה שהאדם השפיל את עצמו בשביל המחילה, ומשמים נסלח לו.

כתב ה"ביאור הלכה", שמדברי השו"ע לעיל משמע, שכבר בפעם הראשונה שמבקש מחילה, יקח עמו שלושה אנשים. אולם לשיטת הרמב"ם בפעם הראשונה עליו ללכת בעצמו, ואם לא ימחלו לו, ילך עוד שלוש פעמים עם שלושה בני אדם.

כאמור, אם האדם שפגע בו היה רבו או אביו, צריך לבקש ממנו מחילה עוד ועוד עד שיתפייס. חובה זו קיימת אפילו אם אינו רבו המובהק, אלא מספיק אם שמע ממנו דברי תורה (רבו שאינו מובהק).

מסופר על הרב מרדכי אליהו שליט"א, שבא אליו יהודי עם ספר שחיבר בכדי לקבל הסכמה מהרב. הרב עיין בספר וראה שאותו יהודי חולק בספרו על דבריו של "אור החיים" הקדוש וכתב שהוא טעה. הרב לא הסכים עם דעתו של בעל הספר, ובטח שלא הסכים עם התבטאותו. נוסף על כך גם ראה שמחלוקת זאת אינה לשם שמים. "אור החיים" הקדוש אמר בחייו שמי שיחלוק עליו שלא לשם שמים הוא אישית יפגע בו. הרב אמר ליהודי לתקן את הדברים בספר, והפציר בו ללכת לבקש מחילה מ"אור החיים" הקדוש על קברו. הלך היהודי וביקש מחילה ולא נענה. חזר לרב וסיפר לו את מה שקרה. ענה לו הרב אליהו: "תלך עוד ועוד עד שיענה לך", וכך עשה היהודי, ולאחר כמה פעמים יצא קול מן הקבר ואמר לו "מחול לך". היהודי ניצל את ההזדמנות ושאל את הקול "מי צודק במחלוקת?" ענה לו הקול שחכם אליהו שליט"א הוא הצודק."

בקשת מחילה מכל הלב:

ר' יהודה החסיד (שחי לפני למעלה מ 800 שנה) כתב את ספרו המפורסם "ספר חסידים", ובו כלל מוסר, מנהג והלכה, ביאורי תפילה ופירושים שונים, ושם בסימן יא כתב כיצד צריכה להראות המחילה, וזו לשונו: "ועתה מתחרטים ומבקשים מחילתו ממנו ומה שיש בידם לתקן מהמעוות אשר עשו הם מתקנים ועל אשר לא יוכלו לתקן מתחרטים ומבקשים מחילתו ואומרים לקבל דין עליהם ככל אשר יגזור עליהם".

מדבריו למדנו כמה עניינים. יש להקפיד שבקשת המחילה תהיה מלב שלם, ובחרטה אמיתית ולא מן השפה ולחוץ, ושגם הנפגע יחוש בכך. אם הפוגע אינו מתחרט על מעשיו ובקשתו היא רק מן השפה ולחוץ אין הנפגע חייב למחול לו, אפילו אם ביקש מחילה שלוש פעמים.

לדוגמא, ראובן פגע בחברו והעליבו לפני שאר החברים. כעבור זמן מה הוא התחרט ורצה לבקש ממנו מחילה. הוא התבייש לבקש מחילה בפניו, והחליט לכתוב זאת במכתב. נייר יפה לא הזדמן לו לכן הוא לקח פיסת נייר קרועה, וכתב עליה במילים קצרות את בקשת המחילה. הדבר נעשה בצורה בלתי מכובדת, ומראה על חוסר רצינות. ראובן היה צריך לערוך את דבריו על נייר מכובד ולהאריך בלשונו, באופן שמקבל המכתב יחוש את חרטתו הכנה.

במאמר זה לא הרחבנו בחובה של הנפגע להסיט את צערו ולמחול על כבודו, בכדי להגיע לשלום המיוחל. כמו שאמרו חכמנו ז"ל: "שלא יהא המוחל אכזרי" [משנה בבא קמא ח, ז], וכן אמרו "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז" [תענית כ, ב].

יהי רצון, שבורא עולם וקנין יזכה אותנו לא לצער את חברנו, ואפילו בכהוא זה. ואם חלילה חטאנו בכך, שנזכה לבקש מחילה כדת וכדין, ובזכות רדיפת שלום זו נזכה כולנו לביאת הגואל ולבנין אריאל במהרה בימינו אמן.

מצוות הצדקה עידן מוגרבי

פתיחה:

מצוות הצדקה, מצוה יקרה היא מאוד. חז"ל הפליגו במעלתה עד כדי כך שאמרו [בבא בתרא ט, א] "אמר רב אסי: שקולה צדקה כנגד כל המצוות". אלא שלצערנו הרב חוששני שאין מספיק מודעות לחשיבות המצוה, ולכן יש חסרון בקיום מצוה זו.

החסרון מוצא את ביטויו בכמה תחומים:

- א. שנותנים כסף, אבל עושים את זה בלי שמחה רק מתוך חיוב המצוה.
- ב. שלא נותנים מספיק בהתאם למצב הכלכלי של הנותן.
- ג. שעושים סלקציה בנתינה, ומבססים זאת על שיקולים אישיים ולא הלכתיים.

לאור כל זאת החלטתי לכתוב מעט על מעלות המצוה וגדריה, כדי לחדד את המודעות שלנו בענין זה. כמובן, שבמסגרת מצומצמת זו לא נוכל להקיף את כל הלכות הצדקה, אלא ניגע רק ביסודות, וגם זאת נעשה רק על קצה המזלג. תקוותי היא, שדברים אלו יכנסו ללבנו ונתחזק כולנו במצוה חשובה זו.

מקורות:

מצאנו מספר פסוקים בתורה העוסקים במצוות הצדקה:

- א. אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֶנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה לֹא תִשְׁיִמּוֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ [שמות כב, כד].
- ב. "וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִידְךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ: אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיָרְאֶת מֵאֲלֻקֶּיךָ וְחִי אֶחִידְךָ עִמָּךְ" [ויקרא כה, לה-לו].

ג. (ז) "כי יהיה בך אביון מאחד אחיד באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיד האביון: (ח) כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: (ט) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא: (י) נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: (יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיד לעניך ולאבינך בארצך" [דברים טו, ז-יא].

טעמי המצוה:

בספר החינוך [מצוה סו] כתב שטעם מצוות הצדקה זהה לטעם מצוות ההלואה, וזהו תורף דבריו שם: "שרצה האל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה... ובהיטיב השם יתברך לטובים יושלם חפצו שחפץ להיטיב לעולם. ואם לאו מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יספיק לעני די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו לזכותנו. ועוד טעם אחר בדבר, שרצה האל ברוך הוא לפרנס העני על ידי בני אדם מגודל חטאו, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבושת מאשר כגילו ובצמצום מזונו".

מדברי רבותינו בענין הצדקה:

"תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן? אמור לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: אם

אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. אמר לו: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנם! אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים! אמר לו ר' עקיבא: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנן וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בניס, דכתיב (דברים יד) בניס אתם לה' אלהיכם".

מדיני המצוה:

כתב הרמב"ם [בספר המצוות שלו מצות עשה קצה]: "והמצוה הקצ"ה היא, שצונו לעשות צדקה ולחזק החלשים ולהרחיב עליהם. וכבר בא הציווי במצוה זו במלות מתחלפות. אמר יתעלה (ראה טו, ח) פתוח תפתח את ידך וכו' ואמר (בהר לה) והחזקת בו גר ותושב וכו' ואמר (שם לו) וחי אחיך עמך. והכוונה באלו הלשונות כולם אחת והיא שנעזור עניינו ונחזקם די ספקם. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במקומות רבים רובם בכתובות ובבא בתרא, ובאה הקבלה (גטין ז, ב) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב במצוה זו, כלומר הצדקה, אם למי שלמטה ממנו או לדומה לו ואפילו בדבר מועט".

ובעל ספר החינוך כתב [מצוה תעט], וזו לשונו: "לעשות צדקה עם הצריך אליה בשמחה ובטוב לבב. כלומר שניתן מממוננו למי שיחסר לו, ולחזק העני בכל מה שצריך למחיתו בכל יכלתנו, ועל זה נאמר [דברים טו, ח], פתוח תפתח את ידך לו, ודרשו זכרונם לברכה פתוח תפתח, ואפילו כמה פעמים".

אמרו זכרונם לברכה [בבא בתרא י, ב] **שעיקר מצוה זו ליתן הצדקה ליד גבאי שיתננה למי שצריך לה, כדי שלא יתבייש המקבל כשהוא מקבל מיד הנותנה בכל עת שיראנו, וגם הנותן לא יביישנו עליה לעולם, שזה אינו יודע למי נותנה וזה אינו יודע ממי מקבלה** [ספר החינוך שם].

בירושלמי [פאה פרק ח דף כא], מובא כיצד אדם צריך להפעיל את מוחו כדי שהעני לא יתבייש. וכך דרש שם רבי יונה: "אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל, והוא שמסתכל במצוה היאך לעשותה. כיצד היה רבי יונה עושה? כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואח"כ את פורע. אחר שלקח העני היה אומר לו שזוהי מתנה" (בדרך אחרת לא היה מוכן העני לקחת). וכך אמרו רבותינו זכרונם לברכה [כתובות סז, ב] **שעני שאינו רוצה ליקח מערימין עליו ונותנין לו לשם הלואה ואחר כך אין שואלין אותה ממנו.**

וראיתי בספר "שיעורי הראש" ל" [סיכומי שיעוריו של רבינו עובדיה יוסף שליט"א]: כאשר אתה מלווה לחברך "אם כסף תלוה" - "את עמי". כלומר, תלווה לו בפני עדים כדי שלא ישכח או יכפור בהלוואה. וכשאתה נותן צדקה - "את העני" - "עמך", תן לו לבד, בניד לבינו, כדי שלא יראו אחרים.

מוסיף בספר החינוך [שם] **שעשיר המסגף עצמו ועינו צרה בממונו אין משגיחין בו. ועוד אמרו זכרונם לברכה [שם], די מחסורו, אתה מצווה להשלים חסרונו אבל אין אתה מצווה להעשירו.**

וכתב הרמב"ם ז"ל [פ"ט ה"ג. הובא בחינוך שם] **כי מעולם לא ראה ולא שמע עיר שיהיו בה עשרה מישראל שלא יהיה להם קופה של צדקה.**

אדם צריך לזכור, שמצוות הצדקה אינה מתייחסת לסכום קבוע, אלא התביעה מכל אחד היא לתת לפי עושרו, ובגמרא מובא שאף מי שנתן צדקה, אך לא נתן מספיק לפי עושרו נענש, ובסופו של דבר ירד מנכסיו.

בספר ארחות צדיקים [השער השבעה עשר, שער הנדיבות] **דן בשאלה האם עדיף לתת סכום גדול לעני אחד או לחלקו לכמה עניים**, וזו לשונו: "מי שיתן מתנה גדולה למי ששואל המתנה הוא חצי נדיב. אבל הנדיב השלם הוא, אשר נותן תדיר מעט מעט או רב קודם שישאלו ממנו. ועוד אמרו חכמים, זכרונם לברכה: **מידה הנדיבות תלויה בהרגל**, כי אינו נקרא נדיב עד שיהא רגיל בכל עת ובכל שעה להתנדב כפי יכלתו. כי אדם שנותן למי שראוי ליתן אלף זהובים בפעם אחת אינו נדיב כמי שנתן אלף זהובים באלף פעמים, כל זהוב וזהוב במקום הראוי, **כי אותו שנתן אלף זהובים בפעם אחת, נתעוררה דעתו [התעוררות גדולה] להתנדב ואחר כך פסקה ממנו**. וגם לענין השכר אינו דומה מי שפודה שבוי אחד במאה דינרים, [או עשה צדקה לעני במאה דינרים] שהוא די מחסורו, כמי שפדה עשרה שבויים, או השלים חסרון עשרה עניים, כל אחד בעשרה דינרים. ועל זה אמרו חכמים (אבות פ"ג מט"ו) **הכל לפי רוב המעשה, ולא אמרו: לפי גודל המעשה**".

מצות צדקה שונה משאר המצוות, כי גם אם אתה לא מכוון לקיום המצווה כשאתה נותן צדקה, בכל זאת הקב"ה מחשיב לך זאת כמצווה. כאותו מעשה שלמדונו חז"ל [מסכת כלה פרק א הלכה כא]: "אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים, פעם אחת מצאו עקיבא, אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים, אמר לו הן, מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב, נטלן ר' עקיבא וחילקן לעניים, לימים מצאו ר' טרפון, אמר לו, עקיבא, היכן העיירות שלקחת לי, תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניחו לפניהם, והיו קורין והולכין עד שהגיעו

לפסוק זה, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, עמד ר' טרפון ונשקו על ראשו, אמר לו רבי אלופי, רבי בחכמה, ואלופי בדרך ארץ".

וביארו המפרשים, שר' עקיבא לא ציטט לו פסוק מן התורה המאה על החיוב לתת צדקה, כי ידע שחששו של ר' טרפון הוא מכך שהפסיד את המצוה כי לא ידע על קיומה. לכן חידש לו מהפסוק בתהילים, שמקיימים את מצוות הצדקה גם בלי כוונה, ובזה נחה דעתו של ר' טרפון.

כיצד ניתן לקיים מצוות הצדקה גם בעשיר?

ואתה בני אל תחשוב שענין מצות הצדקה לא יהיה רק בעני אשר אין לו לחם ושמלה, כי אף בעשירים גדולים תתקיים גם כן מצות הצדקה לפעמים, כגון עשיר שהוא במקום שאין מכירין אותו וצריך ללוות, ואפילו בעשיר שהוא בעירו ובמקום מכיריו פעמים שיצטרך מפני חולי או מפני שום מקרה אחר לדבר אחד שהוא בידך ולא ימצא ממנו במקום אחר, גם זה בכלל מצות הצדקה הוא בלי ספק, כי התורה תבחר לעולם בגמילות חסדים ותצוה אותנו להשלים רצון הנבראים בני ברית באשר תשיג ידנו. וכלל הענין שכל המהנה את חברו בין בממון בין במאכל או בשאר צרכיו או אפילו בדברים טובים דברים נחומים בכלל מצות הצדקה היא, ושכרו הרבה מאד, ויכנסו דברי באזניך כי טובים המה [ספר החינוך מצוה תעט].

מעלות הצדקה:

ואמרו זכרונם לברכה [שמות רבה לו, ג] שאין שום אדם בא לעניות לעולם בשביל רבוי הצדקה שיעשה, שנאמר [ישעיה לב, יז] והיה מעשה הצדקה שלום, ואין ישראל נגאלין אלא בזכות הצדקה, שנאמר [שם א, כז] ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

ומובא באבות דרבי נתן [נוסחא א פרק ד ד"ה על גמילות]: "פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב. אמר ר' יהושע: **אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל**". אמר לו: **בני אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה, ואיזה זה גמילות חסדים**, שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו, ו). שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמילות חסדים... היה מתקן את הכלה ומשמחה ומלווה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל שלשה פעמים בכל יום ותפלתו מתקבלת ברצון".

ישנם מעלות רבות נוספות הפזורות בכתבי חז"ל, אך קצרנו במקום שהיה צריך להאריך.

מעשים:

נאמר במסכת שבת [קמא, ב]: "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך" - **כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מהשמיים**, וכל מי שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מהשמיים. שם בהמשך **מסופר על רבי עקיבא, שהחוזים בכוכבים אמרו לו שביום שבתו תתחתן יקיש אותה נחש**, ורבי עקיבא היה מצטער מאוד ודואג על כך. בליל החופה, אחר האירוע, הלכה לחדרה ולקחה תכשיט שהיתה בו מחט, ונעצה אותו בכותל חדרה. מבלי משים דקרה את עינו של נחש ארסי שהיה שם והתעתד לצאת ולהכישה. למחרת בבוקר, כאשר הורידה את התכשיט שבכותל, נסרך אחריו הנחש המת. אביה המודאג בא אל חדרה ושמח מאוד לראות את בתו חיה. הוא שאל אותה איזה מעשה טוב עשתה שגרם לה להנצל מאותו נחש? ענתה לו בתו: אתמול בערב בא עני אחד וביקש לאכול. כולם היו טרודים בסעודת הנשואין ולא השגינו בו. לקחתי אני את חלקי בסעודה ונתתי לו לאכול. אמר לה אביה: "מצוה גדולה קיימת, ולכן

ניצלת ממיתה". יצא רבי עקיבא ודרש "וצדקה תציל ממוות" (משלי י, ב) - לא רק ממיתה משונה, אלא גם ממיתה עצמה.

ידע לו האדם, שכל חסד וצדקה שהוא עושה - חוזר אליו, ובסופו של אדם לטובתו הוא. מסופר, על משפחה עניה שהיתה מקבלת משלוחים מאגודת עזרה. כדי לחסוך, החליטה האגודה להביא לה בפעם אחת עופות עבור כמה שבתות. והנה, ביום שישי אחד שומעת האשה נקישות על דלת ביתה. היא פותחת את הדלת ורואה שכנה עניה לא פחות ממנה, המבקשת אם יש לה עוף לתת לה עבור משפחתה הרעבה. מוחה של בעלת הבית החל לעבוד בקדחתנות; מצד אחד יש לי כעת מספיק כדי לתת גם לשכנה, אך מצד שני, אין זה מיותר אלא זו המנה עבור ההמשך, האם תעדיף את משפחתה על פני משפחת השכנה או לא? תוך כדי דיבור התעשתה, והשיבה שיש לה די והותר והיא שמחה ללכת מיד כדי להביא עוף. היא נכנסה למטבח וכשפתחה את דלת המקרר, נבלה כמעט עד מוות. מתוך המצרר נפל ילדה הפעוט, כשהוא מעולף לחלוטין. הילד נכנס למקרר והוא ננעל בו. רעד עבר בה, ומחשבות רבות התרוצצו במוחה הקודח. תוך כדי הגשת העוף לשכנתה חשבה לעצמה, כי אם היתה בוחרת לחסוף בעוף, יתכן והיתה מאבדת את בנה חלילה. ברוך ה', זכיתי שנתקיים גם בי הפסוק "וצדקה תציל ממוות".

נאמר במשנה [אבות ג, ז]: "רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו". ומספרים על אותו ר' אלעזר [תענית כד, א] שכאשר היו רואים אותו גבאי צדקה היו מתחבאים מפניו מפני שהיה רגיל לתת להם כל מה שהיה בכיסו באותה העת. יום אחד הלך לשוק כדי לקנות נדוניה לבתו. ראוהו גבאי צדקה וברחו מפניו. רדף אחריהם והשיגם. אמר להם: משביע אני אתכם שתאמרו לי במה אתם עוסקים? אמרו לו שעוסקים הם בחתונות יתום ויתומה. אמר ר' אלעזר "העבודה! שהן קודמין לבתי". לקח ונתן להם כל מה שהיה בידו. נותר בכיסו זוז אחד (שלא שם לב אליו), והלך וקנה בו חיטים.

את החיטים הניח במחסן והלך ללמוד תורה בבית המדרש. הגיעה אשתו ושאלה את בתה: מה הביא אביך לנדוניה? ענתה הבת: כל מה שהביא - זרק במחסן. באו לפתוח את הדלת וראו שהמחסן מלא בחיטים ואפילו יוצאות החוצה מתחת לדלת. הלכה הבת לבית המדרש כדי לבשר לאביה על הנס. באה ואמרה לו: "בא וראה מה עשה לך אוהבך!" - אמר לה: "העבודה! הרי הן הקדש עליך, ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל".

ראיתי לסיים דברי ברמז נחמד וידוע בענין הצדקה.

בפרשת תרומה נאמר [שמות כה, ג] "וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתְּם זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת", ומובא במפרשים שהפסוק רומז לשלושה סוגים של אנשים הנותנים צדקה, ומדרגותיהם רמוזות בראשי התיבות של שלושת המתכות הנ"ל:

- א. זה"ב: זה הנותן בריא - אדם בריא ובני ביתו בריאים ואעפ"כ נותן צדקה.
- ב. כס"ף: כשרואה סכנה פותח - יש אחד שרואה שהוא חולה או שיש סכנה בו או בבן משפחתו ומבקש מתלמדי חכמים שיתפללו על משפחתו.
- ג. נחש"ת: נתינת חולה שאומר תנו - אדם שנותן צדקה רק במצב הכי גרוע.

גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות. יהי רצון שנוכה לכך במהרה בימינו אמן.

בנים אתם לה' אלוקיכם

טל בן יעקב

נמצאים אנו כיום במצב קשה: העם קרוע, המחלוקות לגבי הדברים העקרוניים ממשיכות לגדול, והשסע בחברה הישראלית לא מפסיק להתרחב. יש כאלו האומרים: 'אנחנו' - הדתיים, היהודים האמיתיים והנאמנים לתורה ולארץ, ו'הם' - החילונים, הבוגדים שמחוץ לעם ישראל.

האם טועני טענה זאת צודקים?

במאמר זה ננסה לענות על התשובה לפי ספרו של הרב אבינר "באהבה ובאמונה".

"זהו שקר!" אומר הרב אבינר, "בדיוק להפך! יהודי המוציא אחרים מכלל ישראל, אינו אלא מוציא את עצמו מן הכלל ומהשראת השכינה". רבי מנחם מנדל אומר שמי שעושה זאת מפריש את עצמו מן הכלל, וכל ההשפעות הכלליות של ישראל - אין לא חלק עימהם.

הרב אבינר מסביר כי אסור להרחיק חילונים; יש בני-אדם, דתיים, שנוהגים לבזות אנשים הרחוקים מהמצוות, וחושבים שכך הם מקנאים לאמת ומקיימים מצווה גדולה. זו טעות, כפי שמסביר רבי מנחם מנדל מוויטסבק, תלמידו של המגיד ממזריטש, תלמיד הבעל שם טוב ורבו של בעל התניא, שעלה לארץ ישראל וייסד בה ישוב חסידי. במכתב הראשון ששלח מארץ ישראל הוא כתב: "ולאפרושי מאיסורא באתי להזהירם...אל תתלוצצו... והוא שלא להתלוצץ מבני אדם עוזבי תורה".

הרב אבינר ממשיך ומסביר כי אותם אלו שלועגים לחילונים - סבורים שעוזבי תורה הם האשמים במצבו הקשה של עם ישראל, ועל כן אפשר לבוז להם. "להפך" - כותב הרב אבינר, "המתלוצץ הוא האשם!" זאת אומרת שאלו הלועגים ומרחיקים את החילונים - הם הם בעצם אלו שאחראים על מצבו המדורדר של העם. הקב"ה מתייחס לאו דווקא רק לצדיקים, אלא לכל היהודים, גם הירודים ביותר. כך דורש רבי מאיר את הפסוק "בנים אתם לה' אלוקיכם". בנים - כולם; בין אם צדיקים, ובין אם לאו - קרויים הם בנים.

הלועג על החילונים סבור שמחובתו לגנות אותם, כדי למנוע את התפשטות הרעה. "גם בזה הוא (הלועג) טועה", כותב הרבה אבינר. האדמו"ר מקומרנא, שהיה תלמיד חכם גדול, מרחיב את הדברים ואומר **שמצווה לשבח את הצדיקים, כדי שימשיכו במעשיהם, ויש מקום לגנות את הרעים, אבל את זה יכול לעשות רק תלמיד חכם וצדיק גמור.** יש כאן אחריות עצומה ואם אין עושים זאת בצורה נכונה - במקום לתקן מקלקלים עוד יותר. המדבר רעה על חברו, או על קבוצה מסוימת (ואפילו צדיק, אם אינו שוקל את דבריו), גורם צער גדול לשכינה. **כי יש צער גדול בשמים כשמדברים רע על עם ישראל - גם על צדיקים וגם על רשעים - כי כולם קרויים בנים.** ואסור לפרוש מן הכלל ולהיות בפרט, כי העושה זאת - אין לו חלק בהשפעות של כלל ישראל.

צריך להבין, שגם הרחוקים מהתורה ומהמצוות, וגם הרשעים, הם בעצם תינוקות שנישבו (כיון שכך הם גדלו וחונכו). במיוחד בדור הזה, שהרבה שערים כבר נפרצו. ובכל זאת, עדיין מוצאים אנו שהם נשארים בתוך כלל עם ישראל.

חז"ל מספרים: פעם רבי אבהו וריש לקיש נכנסו לעיר אחת (ממדינת קיסרין) שהיו בה הרבה עוברי עבירה. רבי אבהו פנה לריש לקיש ושאל "מהו כן עלינו למדינתא דחירופיא וגידופיא" (מה לנו שנכנסנו למדינה של מחרפים ומגדפים)? ירד ריש

לקיש מחמורו, חפן חול בידו והכניס לפיו של רבי אבהו. רבי אבהו, כתגובה, שאל בתמיהה על פשר הדבר. ענה לו ריש לקיש: "אין הקדוש ברוך הוא רוצה במי שאומר דילטוריא (קטגוריה) על ישראל".

"זה הכלל" - כותב הרב אבינר, "ללמד זכות ולא ללמד חובה. וכל הפוסל - במומו פוסל, וכל המלמד זכות על אחרים, מלמדים עליו זכות מן השמיים".

כמובן, שצריך להזהר לבל נפול ברשת היצר הרע, ובמהלך לימוד הזכות על החילוניים נשנה משהו מאורחות חיינו כדי להתדמות להם. חלילה לנו, ולא תהי כזאת בישראל. מצד אחד צריכים אנו להמשיך ולדבקו באלוקינו במצוותיו ללא פשרות, ומצד שני צריכים אנו ללמד זכות על אלו שעדיין לא זכו לאור באור פני מלך חיים.

דרך אגב, חוץ מלשבת בבית וללמד עליהם זכות, ניתן גם לפעול בשטח. ניתן לבצע פעולות כאלו ואחרות של קירוב לבבות, וכך נגדיל את מעגל מלמדי הזכות.

האם ניתן לצוות על הלב?

עודד עמרן

הקב"ה מצווה אותנו בתורה תרי"ג מצוות. מצוות אלה מחולקות לשני סוגים: מצוות מעשיות ומצוות התלויות בלב האדם.

המצוות המעשיות, אלו הן מצוות שתלויות במעשה הפיזי עצמו, ועיקר קיומם מתבצע ע"י מעשה בפועל, כגון: הנחת תפילין, ארבעת המינים, ציצית וכו'... שבהם האדם פשוט צריך להזיז את עצמו בשביל לקיימם, משום שכך הקב"ה ציווה.

לעומת זאת, המצוות התלויות בלב, שונות בתכלית מהמצוות המעשיות, משום שמצוות אלה עיקר קיומם הוא במחשבה וברגש. ניקח לדוגמא את המצווה הבאה: **"וְלֹא תִתְאָוֶה בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ"** [דברים ה, יז]. ע"פ מצווה זו, אסור לאדם להתאוות ולחשוק בחפץ או כל דבר אחר השייך לחברו, לחשוב על מזימה איך להשיג החפץ. לא צריך לעשות שום פעולה מעשית כדי לעבור על איסור זה.

לכן זוהי באמת מצווה קשה! מפני שהיא שונה לגמרי מהמצוות המעשיות שצריך לקיימם פיזית. כאן צריך לכלוא את המחשבה ולהמנע מלחשוב אותה! **איך ניתן לעצור את המחשבה על משהו מסוים שליבי חשק בו?** הרי לעיתים קרובות, טבע האדם הוא לקנא בדבר מה של חברו!

אנו נתעכב בע"ה על מצוה זו, ומתוכה ננסה ללמוד על כל שאר המצוות שתלויות בלב.

כהוכחה עד כמה קשות מצוות "לא תחמוד" ו"לא תתאוה", וכמה חמורות הן, ניתן לציין את הסיפור מתוך הספר "הבית היהודי" לר' אהרן זכאי שליט"א: ישנו מעשה על הגאון רבי ישראל מסלנט, שפסע הלוך ושוב בחדרו ואמר בקול רם ומודאג: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". מקורביו של רבי ישראל תמהו על כך, ושאלו מדוע הוא משנן את המשנה הזו כל כך הרבה פעמים? מדוע יש דאגה בקולו?

לבסוף כשפנו אליו ושאלו אותו ענה להם: "הוזמנתי לבקר מחר בבית ידידי. יהודי עשיר הוא, ידידי, ומתגורר בבית מפואר, חושש אני מאוד מהשפעת הביקור עלי, ירא אני שמא אל מול הפאר וההדר, לא אעצור חלילה כח ואתאוה ואקנא... ביקור קצר עלול להוציאני חלילה מן העולם, וכיצד לא אחשוש?"

כלומר, ר' ישראל מסלנט, עם גדולתו התורנית, חשש כל כך מאיסור זה, ופחד שאם יעבור על כך, הוא עלול חלילה לצאת מן העולם!

כדי להצליח להתגבר על איסור חמור זה, יש לעבוד על המידה של התאוה והקנאה, אך שוב נשאלת השאלה: כיצד יש לעבוד על מצווה קשה זו?

אומר ר' אבן עזרא על שאלה זו: "אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה. איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו. ועתה אתן לך משל. דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה והוא ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה. כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים. ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו אע"פ שהיא יפה. כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל

צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו. רק כאשר חלק לו השם".

מסביר ר' אבן עזרא, שאכן יש אנשים שיתמהו על מצווה זו, אבל צריך להבין שכמו שאדם כפרי פשוט יודע שהוא לא יחמוד את בת המלך כך אדם צריך לעבוד על עצמו כדי להגיע להבנה שהוא לא יכול להשיג את מה שיש לחברו, וצריך להגיד לעצמו "זה מעבר להישג ידי ואני לא אוכל להשיג זאת". אם אדם באמת יצליח להגיע להבנה עמוקה בענין זה, ויגיד לעצמו שהדבר היפה הזה של חברי הוא מעבר להישג ידי, הוא יתייחס מהדבר הזה, וממילא ולא יתאוה אליו.

רבינו בחיי מוסיף על דברי ר' אבן עזרא ואומר: "ידוע כי החמדה תלויה בלב, ועיקר המצוה שיתייאש האדם מכל מה שיש לחברו, קרקע ומטלטלין, ויפנה לבו מן המחשבה הזאת, שלא יחשוב בהם ולא יחמדם, כי מתוך החמדה יבא אדם לידי רציחה, שכן מצינו בעכו (יהושע ז) ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה וגו' ואחמדם ואקחם, והחמדה הזאת הביאתו לידי סקילה, וכן מצינו בענין אחאב שחמד כרם נבות היזרעאלי והיא הסיבה שהביאתו לידי מיתה.

לענייננו, מה שמוסיף רבינו בחיי על דברי אבן עזרא, הוא שאדם צריך לפנות את לבו ולהשתדל פשוט לא לחשוב על זה. ע"י כך הדבר ישכח מלבנו.

ממה שהביא הרב גם את הגזילה של עכן, שהתחילה בעצם מחמדה, ניתן ללמוד שיטה נוספת להתגבר על המחשבה ולכוון אותה לאפיק חיובי, כי אדם צריך להבין שאם הוא נכנס לתוך התאוה הוא עלול להגיע בסופו של דבר לידי גזילה, ואף חמור מכך. לכן החכם שענינו בראשו, וע"י שימת לב אל התכלית המרה של תהליך קלוקל זה יידע להתרחק מהתאוה

מלכתחילה. כך יחזור בו עוד לפני שיגיע לשלב, שבו הוא כבר לא יוכל לעצור את עצמו.

שיטה נוספת של התגברות על החמדה, מביא בעל ה"פלא יועץ", וזו לשונו: **"וצריך להתחזק וחשוב כי הכל הבל הבלים, דברים שאין בהם ממשות ולא יחמוד ולא יתאוה ולא ישאל חפץ במתנה מחבר...."**

כלומר, אם אדם חפץ בדבר כלשהו של חברו, צריך להגיד לעצמו, שכל זה הבל הבלים. ואיך יגיע למדרגה זו? ע"י לימוד תורה וקיום המצוות מתוך חשק, שכך יבין שהוא אינו צריך את הבלי העולם כי אין בהם ממשות, ואותו חפץ של חברו שחשק בו, הוא חפץ רגעי. כך יכניס בלבו, שגם אם יהיה לו את אותו חפץ, הוא יהנה ממנו לתקופה רגעית ואח"כ כבר יחפש אצל חברו דבר אחר לחמוד.

עוד שיטה מביא בספר החינוך: **"ואל תתמה לומר ואיך יהיה בידו של אדם למנוע לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חבירו והוא מכולם ריק וריקם, ואיך תבוא מניעה בתורה במה שאי אפשר לו לאדם לעמוד עליו. שזה הדבר אינו כן, ולא יאמרו אותו זולתי הטפשים הרעים והחטאים בנפשותם, כי האמנם ביד האדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ודעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו.**

עד כה ראינו שיטות המנסות לתרץ את השאלה ששאלנו בתחילה, אך בספר החינוך נתוודענו לשיטה חדשה בתכלית. לדידו אין בכלל מקום לשאלה הזו! מצוות התאוה היא מצווה שנצטוונו עליה, ואנו יכולים לקיימה כפי שניתן לקיים את כל המצוות המעשיות שכתובות בתורה. כמו שאדם יודע שהוא צריך להניח תפילין והוא עושה הכל כדי להניחם, כך אחר שלמד

והבין את המצוות התלויות בלב, הוא יגיד לעצמו "אסור לי להתאוות בדבר זה של חברי" ועלי לעשות הכל כדי לא להכל בכך. חשוב לזכור ולהזכיר שיש בידי הכוח לקיים גם מצוות מסוג זה. כן, אני שליט על כוח מחשבתי. כך הוא יידע להסתפק במה שיש לו וישמח בחלקו.

יהי רצון שנצליח בעז"ה להתגבר על התאוה והחמדה, ושנדע לשמוח במה שיש לנו.

ומשפט אחרון לסיום: צריך לדעת לשמוח גם בחלקנו בתורה. לא לפזול כל הזמן אל מי שגדולים מאתנו בתורה ועבודת ה' יתברך ולהתייאש עקב כך. אמנם עלינו להביט אליהם, ללמוד מדרכם ולשאוף להתעלות בתורה ויראת שמים, אך אל לנו להתייאש חלילה. דווקא מתוך שנשמח בחלקנו נאזור כוחות להמשיך ולצעוד במסילה העולה בית אל.

כבוד הבריות

יוסף ברזילי

מובא במסכת אבות [פרק ד משנה א]: "איזהו מכובד? המכבד את הבריות. שנאמר: כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו".

משנתנו דנה בשאלה "מיהו האדם שראוי לכנותו בתואר "מכובד"? תשובתה של המשנה די מפתיעה - "המכבד את הבריות". לאור דברי המשנה יוצא שכבודו של אדם תלוי באופן שבו הוא מכבד את הזולת.

לכשנעמיק בדברי חז"ל אלו, נגלה שהדברים פשוטים הם ומובנים מאוד, שכן ע"י שאדם מכבד את הזולת, יוצא שהוא עצמו מתנהג בכבוד ובנימוסים, וכך רוכש הוא לעצמו שם טוב בעיני כל רואיו ומכיריו עד שגם הם מכבדים אותו.

המשנה נסמכת בדבריה על הפסוק "כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו" [שמואל א' פרק ב פסוק ל]. ולכאורה עולה כאן שאלה: מה הקשר בין כבוד הבריות (המכבד את הבריות) לכבוד הקב"ה (מכבדי אכבד)?

את התשובה לשאלה זו אפשר ללמוד מהמשנה "חביב אדם שנברא בצלם" [אבות ג, יד], ובהתאם לגודל אמונתו של האדם בה' יתברך, כי המאמין שהאדם הא בחיר יצירתו של הקב"ה, יבין שכבוד הבריות הוא גם בהכרח כבוד של הקב"ה בעצמו.

אפשר להבין זאת יותר ע"י המשל הבא: היה פעם פסל אחד, שעבד על יצירתו במשך זמן רב. לאחר שסיים את עבודתו, פרסם מודעות ברחבי העיר על התערוכה שתתקיים סביב יצירתו. יום התצוגה הגיע ואנשים

רבים הגיעו למקום התערוכה. הפסל עמד ליד פסלו בגאווה והציגו לכל עובר ושב. נחת רוח רבה היתה לאומן כאשר שיבחו והיללו את יצירתו. מעין זאת מתקיים כביכול בענין הכבוד לזולת, כי כאשר האדם מכבד את חברו הוא בעצם מכבד את יוצרו הקב"ה.

בגמרא [יבמות סב] מסופר על תלמידיו של רבי עקיבא: **"שניים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס וכולם מתו בפרק זמן אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה"**.

מגמרא זו ניתן ללמוד דבר גדול ביותר, שהרי תלמידיו של רבי עקיבא היו תלמידים גדולים ועצומים בתורה, והכיצד יכול להיות שלא נהגו כבוד אחד בשני? אלא העניין הוא, שאותם התלמידים היו מכבדים את כל התלמידים חוץ מאת חבריהם הקרובים יותר אתם למדו בחברותא, ומשום כך לא נזהרו והקלו בכבודם.

מקרה זה נפוץ לצערנו אף היום, שכן אנחנו נוהגים להקל בכבוד קרובינו, ואף מזלזלים בכבודם בלי כוונה. ממעשה זה ניתן ללמוד על חומרת הענין, ולהשתדל ככל יכולתנו להקפיד על מידה זו. לשים לב לכבוד חברינו, ואף על כבודם של הקרובים ביותר.

עוד ראיה לכך, שכבוד הבריות היא מעלה גבוהה וחיבתה רבה, למדים אנו מן התורה, שמרחיבה לדון בנושא שבין אדם לחברו, ואף בעשרת הדיברות עצמם מודגשת חשיבותן של מצוות אלו. מספר הדיברות של "בין אדם לחברו" שווה (לפחות) למספר הדיברות של "בין אדם למקום" כדי להראות לנו את חשיבות כבוד האדם בעיני המקום.

התורה מחמירה מאוד בכבוד החבר. על האדם לראות את החשיבות של הדאגה לכבוד חברו לפחות כמו שהוא היה רוצה שאחרים יכבדו אותו, כי מה ששנאוי עליך לא תעשה לחברך", ובזה תקיים גם את מצוות "ואהבת לרעך כמוך".

נסיים בדברי חז"ל [אוצר המדרשים (אייזנשטיין) גן עדן; גיהנם עמוד 93], המביארים כי אחת השאלות הראשונות שנשאל אדם אחר מותו היא "האם המלכת את חבירך בנחת רוח". יש מבארים "המלכת" מלשון "נמלך", והיינו ענין של עצה, אך יש שדורשים זאת לענין מלכות, והמלאך שואל את האדם האם הוא המליך אליו את חברו? האם עשה לחברו כבוד כמו מלך?

יהי רצון שנזכה כולנו לכבד את חברנו, ומתוך כך נזכה לרוב שפע ונחת בכל התחומים. ועושה השלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.

תשובת המשקל

אופיר אזרד

עוד משחר ההיסטוריה, נחקק עם ישראל בתודעה הציבורית הלאומית, בתור עם סגולה. העם הנבחר אשר נבחר ע"י האל, נגאל בעבר ויגאל בעתיד. אך עם כל זאת ההיסטוריה מוכיחה לנו פעם אחר פעם, ע"י רדיפות, פוגרומים ומעשה עוולה, שאנו רק נרדפים. **ונשאלת השאלה, היכן נכנס המושג עם סגולה? הרי, במשך השנים דפי ההיסטוריה מוכיחים אחרת, עם ישראל רדוף שסוי ובזוי.**

כשנחזור במנהרת הזמן לשנים קדמוניות, נראה שהיו זמנים יפים לעם ישראל. זמנים שבית המקדש עמד על תילו, עם ישראל חי בשפע, הציבור זכה לניסים איומים ונוראים, שלא התחשבו כלל בסדרי בראשית. כל זה נגדע בחורבן הבית הראשון, בגלל העבירות שהיו בידם. למרות זאת, מן השמיים ריחמו "ותעל שוועתם אל אלוקים", ולאחר 70 שנה נגאלו בשנית, היו אלה שנות שפע ברובם, בית שני עמד על תילו ושוב החלה עבודת המקדש, אכן שנים ברוכות היו אלה לעם ישראל. עד שעלה הצורר מאדום ולא נרגע ולא נח, עד שהחריב את הבית והגלה את עם ישראל לבין אומות, להיות פזור כצאן אשר אין להם רועה, גלות שנמשכת עד עצם היום הזה. וצריכים אנו לתת את הדעה. **מה שונה הגלות הראשונה מהשניה?**

בית ראשון נחרב על שלוש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים. שלוש עבירות שהתורה מצווה - ייהרג ועל יעבור. לעומת זאת, בית שני נחרב בשל סיבה אחת ויחידה, שנאת חנם. עם כל זאת מצווים אנו להתאבל ולבכות בכדי שיום החורבן ייחקק בזיכרונו, ולא ימוש מזיכרונו גם לאחר תשעה באב. בשל כך, תיקן רבינו האר"י הקדוש, על בסיס דברי הגמרא, לומר תיקון חצות על חרבן ירושלים ולמרר על גלות השכינה.

מכאן אנו למדים, שלמרות שהיו במהלך הגלות הארוכה, גזירות שמד איומות ונוראות, שעבודים וביזיונות, פוגרומים גירויים, וזה היה מנת חלקם של אחינו בית ישראל במשך כל שנות הגלות, עדיין לא זכינו להיגאל. בגלות הראשונה, אע"פ שעברו ישראל שלוש עבירות של ייהרג ובל יעבור, עם כל זה החטא נסלח, "כי לכל העם בשגגה", וזכו להיגאל לאחר 70 שנות גלות בלבד! אולם על עוון של בן אדם לחברו, לשון הרע וכדו', אנו בגלות 1937 שנים. הסיבה לכך היא, שאומר הקב"ה, כל עוד אתם חוטאים נגדי אני מוחל וסולח. אבל ברגע שאין שלום בניכם אין אחדות, אין אהבה, כל הבניין מתרועע, וכל משב רוח, אפילו הקטן ביותר הופך אותו על תילו.

בתקופתו של אחאב מלך ישראל, עבדו עם ישראל עבודה זרה, השתחוו לאלילים, עד שהעיד הקב"ה שרק 700 משפחות לא כרעו ברך ולא נשקו לפסל. עם כל זאת, מלך אחאב על כל העולם, והיה מנצח מלחמותיו, וכל זאת, בגלל שלא היה לשון הרע בניהם. הוכחה לכך ניתן להביא ממעשה עובדיה הנביא, שהחביא 100 נביאים, 50 בכל מערה, ואף אחד לא פצה פה על מקום המצאם. מכך אנו למדים, שעצם החורבן הבכי והצער של עם ישראל בימים קשים אלו, ובמשך כל ההיסטוריה של הגלות, הכל בעקבות שנאת החינם שעדיין לא תוקנו.

ועל מציאות קשה זאת אני בוכייה, אם לאחר 1937 שנות גלות לא תיקנו את הבעיה המרכזית שפגעה בנו, ה' ירחם, ודאי שעל דבר זה אנו צריכים לעבוד, על אהבת חינם בעם ישראל.

כמובן, אל לנו ליפול לזרועות הייאוש. כי אם בתקופת החורבן, סאת העוונות היתה כהר גדול, שמתחילת העולם ועד סופו היה גודלו, הרי כל הצער והסבל שסבל יהודי בודד, כל אהבת חינם שנתן יהודי בודד. כל

תפילותיהם ומעשיהם של כל גדולי ישראל בכל הדורות, היו כעין מכבסים אשר פעלו בקדחתנות, בכדי לתקן את הפגם האיום והנורא הזה.

אם כן, מה שנשאר לנו, אחים יקרים, שראוי לכל אחד ליתן אל ליבו, להתאמץ ולהשתדל באהבת חינם, כי לא נשאר הרבה. אנו חיים במציאות של סוף הלילה, שבדיוק ברגע שנראה לנו שהכי חשוך, אז מפציע עמוד השחר ומבשר על יום חדש, התחלה חדשה, גאולה חדשה.

יהי רצון שנזכה עוד השנה הזאת לשמוע את תקיעת השופר, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, אז נזכה כולנו לעלות לירושלים, להחזיר עטרה ליושנה, ביחד עם כל עם ישראל, לברכה רווחה והצלחה.

ויהי רצון שזכות דברי התורה, שאנו עוסקים בהם, תעמוד לכל החיילים אשר מגינים בחירוף נפש על עם ישראל ביבשה, באוויר, ובים. ידבר ה' את שונאינו תחתיהם ויחזירם לביתם בעטרת ניצחון לחיים טובים ולשלום ביחד עם כל השבויים והנעדרים שיזכו לחזור לביתם בריאים ושלמים ברמ"ח אברים ושס"ה גידים, וגאולה שלימה במהרה בימינו אמן!!!